UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
VIRTUTE ET SAPIENTIA

Andrei Avram, Cătălin Berlic, Bogdan Murgescu, Mirela Luminița Murgescu, Marian Popescu, Cosima Rughiniș, Dumitru Sandu, Emanuel Socaciu, Emilia Șercan, Bogdan Ștefănescu, Simina Elena Tănăsescu, Sanda Voinea

Coordonator: Liviu Papadima

DEONTOLOGIE ACADEMICĂ

CURRICULUM-CADRU

Editura Universității din București

Universitatea din București

Andrei Avram, Cătălin Berlic, Bogdan Murgescu, Mirela-Luminița Murgescu, Marian Popescu, Cosima Rughiniș, Dumitru Sandu, Emanuel Socaciu, Emilia Șercan, Bogdan Ștefănescu, Simina Elena Tănăsescu, Sanda Voinea

Coordonator: Liviu Papadima

Deontologie academică

Curriculum-cadru

editura universității din bucurești®
2018

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Deontologie academică = curriculum-cadru / Andrei Avram, Cătălin Berlic, Bogdan Murgescu, ... ; coord.: Liviu Papadima. - Bucureşti : Editura Universităţii din Bucureşti, 2018
Conţine bibliografie
ISBN 978-606-16-1008-2

I. Avram, Andrei
II. Berlic, Cătălin Iulian
III. Murgescu, Bogdan
IV. Papadima, Liviu (coord.)

174
378

CUPRINS

ARGUMENT

Cursul de *Dentologie academică* este una dintre componentele principale ale proiectului de consolidare a integrității academice în cadrul Universității din București, finanțat prin intermediul Fondului de Dezvoltare Instituțională pus la dispoziția universităților de către Ministerul Educației Naționale.

Cursul se adresează studenților Universității din București din anul I de masterat și de doctorat. Cursul totalizează 14 ore fizice și 3 credite ECTS, suplimentare în raport cu cele 30 de credite semestriale obligatorii din planul de învățământ. Condițiile de absolvire sunt frecvență de minimum 50% și înaintarea unui referat final, de circa 6000-10000 de semne, axat pe un studiu de caz în domeniul deontologiei academice. Forma de evaluare este Verificare și se notează cu calificativele ADMIS / RESPINS.

Absolvirea cursului de *Deontologie academică* reprezintă o condiție de înscriere la examenul de finalizare a ciclului masteral, respectiv doctoral în Universitatea din București.

Au contribuit la realizarea prezentului curriculum-cadru membrii echipei de implementare a proiectului menționați în pagina de titlu. Redactarea diverselor secțiuni s-a făcut de către cadrele didactice nominalizate.

Prezentul curriculum-cadru cuprinde un set de recomandări pentru titularii de curs, care pot fi adaptate, potrivit *Fișei disciplinei*, la nivelul conținuturilor, în raport cu specificul academic al cursanților cărora li se adresează.

Obiectivele cursului sunt comune tuturor domeniilor / specializărilor.

I. OBIECTIVE

Obiectiv general: formarea de comportamente și atitudini adecvate din punct de vedere deontologic în munca intelectuală a studenților din Universitatea din București.

Obiective specifice / operaționale:

- **Deprinderea noțiunilor de bază** ale deontologiei academice;
  - să cunoască noțiunile de bază ale deontologiei academice.
- **Cunoașterea normelor explicite** (texte cu valoare normativă) sau **implicite** (cutume, practici) care reglementează conduita academică a muncii intelectuale a studenților în activitățile desfășurate în cadrul programelor de studii ale UB;
  - să explice diferențele dintre normele explicite și normele implicite care reglementează munca intelectuală a studenților.
- **Înțelegerea** acestora (rațiunea lor, specificitatea în raport cu normele altor instituții similare, corelarea lor cu alte norme deontologice etc.);
  - să argumenteze rațiunea normelor deontologice ale UB și să compare aceste norme cu normele altor instituții.
- **Asimilarea** acestora (raportarea lor nemijlocită la activitatea academică desfășurată de către fiecare dintre cursanți în cadrul programelor de studii ale UB);
  - să raporteze aceste norme la standardele disciplinare specifice.
- **Asumarea** acestora în activitatea academică a cursanților;
  - să își dezvolte o cultură a responsabilității în munca intelectuală din UB.
- **Aplicarea** cunoștințelor dobândite în raport cu specializările și nivelurile de studii ale cursanților;
  - să aplice cunoștințele dobândite în activitățile intelectuale specifice programului de studii urmat.
- **Internalizarea** bunelor practici de conduită intelectuală;
  - să manifeste solidaritate, reactivitate și suport pentru consolidarea integrității academice în UB.

II. TEMATICĂ

1. FUNDAMENTE ALE ETICII ACADEMICE

Conf. Dr. Emanuel Socaciu

Etica academică este un domeniu aflat la intersecția dintre etica cercetării, managementul eticii în organizații (din zona academică) și deontologia profesională a cercetătorului sau profesorului.

Deși preocupările care pot fi circumscrise acestei zone sunt departe de a constitui o evoluție recentă (există încă din zorii modernității dezbateri etice despre datoriile corelative ale profesorilor și studenților, sau despre teme ca admisibilitatea morală a folosirii cadavrelor pentru dezvoltarea cunoașterii medicale), domeniul a cunoscut o autonomizare semnificativă în ultimii 20-25 de ani, ca urmare în special a nevoii de a răspunde în mod articulat teoretic unor cerințe venite dinspre organismele de finanțare ale cercetării și educației, precum și dinspre opinia publică. Astfel, au apărut ori s-au consolidat reviste dedicate (cea mai cunoscută este probabil ”Journal of Academic Ethics”, editată la Springer) și s-au publicat mai multe cărți sau compendii.

1. Etica profesională

„Societatea și membrii fiecărei profesii încheie un contract social nescris, prin care membrii profesiei cad de acord să renunțe la unele interese înguste, să promoveze idealurile seviciului public și să adere la standarde înalte ale activității, în timp ce societatea permite profesiei o autonomie substanțială de a se auto-reglementa. *Etica* unei profesii descrie datoriile specifice asumate de membrii ei prin contractul social” (Hamilton, 2002, p.3)

Putem înlocui metafora contractului social cu ideea mai simplă că există *așteptări* reciproce între o comunitate profesională și societate în sensul mai larg. În cazul comunității academice, dezvoltarea și internalizarea unor standarde etice reprezintă o parte esențială a răspunsului la așteptările sociale (unele mai curând difuze, altele formulate explicit în obligații legale sau în cerințe ale diferitelor părți interesate – *stakeholders* – în educație și cercetare).

Temă de discuție: care sunt așteptările societății românești de la mediul academic azi? Corelativ, care sunt așteptările noastre de la societate?

2. Etica cercetării științifice

Etica cercetării științifice discută problemele etice care apar în toate fazele unei cercetări, de la alegerea temei și a metodelor, la desfășurarea ei propriu-zisă și apoi la publicarea și valorificarea rezultatelor. Mai ales atunci când cercetarea implică ființe vii ca *subiecți*, problemele de natură morală pot fi extrem de complexe. Din acest motiv, există o preponderență a studiilor care discută cu precădere aspecte care țin de științele viului.

Termenul are însă o dublă utilizare. Uneori este folosit pentru a desemna o zonă a reflecției teoretice, în care sunt discutate dileme morale ce pot apărea în activitatea de cercetare, sau sunt formulate și analizate propuneri normative de abordare a acestor dileme. Alteori, sintagma trimite mai curând la o realitate instituțională, configurată de mecanismele care asigură evaluarea și avizarea etică a proiectelor de cercetare, dezvoltarea unor standarde și reglementări și monitorizarea respectării lor (comisii de etică a cercetării, consilii naționale de etică, cerințe de natură etică ale revistelor de specialitate etc).

Temă de discuție: care considerați că sunt dilemele etice dificile specifice domeniului dumneavoastră de cercetare? Ați fost vreodată în situația de a solicita un aviz etic pentru un proiect de cercetare? Cum ați descrie experiența?

3. Managementul eticii în organizații

„Managementul eticii e ansamblul activităţilor şi măsurilor care urmăresc organizarea instituţională a eticii pentru crearea unor organizaţii integre. A nu se confunda managementul etic cu "etica managementului" (…) El trebuie de asemenea distins de "etica organizaţională" în sens larg, adică de tradiţionala analiză a problemelor etice din organizaţii pentru a oferi clarificări normative şi o orientare morală, utilizând pentru aceasta diferite teorii etice şi instrumente de analiză furnizate de filosofia morală" (Mureșan 2009, p.39)

Printre elementele unui sistem de management al eticii la nivelul unei organizații (numit uneori și „infrastructura etică" a organizației) se numără codurile și comisiile de etică, birourile de etică și conformitate, auditul etic, trainingurile și auto-trainingurile de etică, ombudsmanul, *hotline*-ul etic etc. Problemele discutate în literatură se referă în special la arhitectonica și optimizarea acestor sisteme (spre exemplu, în funcție de dimensiunea, specificul și complexitatea organizației).

Temă de discuție: în structura organizațională a Universității din București se regăsesc multe dintre aceste elemente. Ați interacționat cu ele? Unde credeți că ar trebui îmbunătățit Codul de etică al UB?

4. „Etică și integritate academică”

Deși în limbajul curent folosim adesea aceeași sintagmă, ar fi poate util să distingem între două sensuri diferite, deși corelate. Pe de o parte, ne-am putea referi la „etica academică” (*academic ethics*), pe de altă parte la „etică în mediul academic” (*ethics in academia* – distincții similare se aplică și în alte zone ale eticii aplicate, spre exemplu „etica afacerilor” și „etică în afaceri”). Primul sens trimite la un domeniu de cercetare teoretică și empirică, adesea interdisciplinar, pe când al doilea vizează mai curând o mișcare intelectuală și socială care promovează etica în organizațiile academice. Desigur, în practică, adesea cercetătorii care studiază cu instrumente științifice etica academică sunt și persoane implicate activ în promovarea ei și în sensibilizarea societății și a decidenților de la diferite niveluri (prin cursuri și traininguri, intervenții publice, consultanță etc). Păstrând în minte distincția, să notăm totuși că acest curs își propune să răspundă, pe cât posibil, ambelor sensuri ale sintagmei.

O altă confuzie posibilă este generată de utilizarea neunitară a termenilor „etică” și „integritate” academică. Uneori ei sunt folosiți interșanjabil, ca referind la același lucru (chiar în documente oficiale). Alteori, apare sintagma „etică și integritate” academică, sugerând enumerarea sau conjuncția unor elemente total diferite. Riguros vorbind, ambele utilizări sunt incorecte. Integritatea este o virtute a unei persoane sau a unei organizații și, ca atare, parte a obiectului de studiu al eticii teoretice. Nu este însă singura virtute: generozitatea, curajul, cumpătarea (sau, în cazul organizațiilor, claritatea organizațională, responsabilitatea etc. – ambele liste pot continua) pot fi la fel de importante. Totuși, putem folosi conjuncția dacă avem grijă să specificăm nivelurile diferite la care ne referim. Spre exemplu, într-un apel recent la proiecte lansat de Comisia Europeană pe tema „eticii și integrității în cercetare”, era precizat destul de clar faptul că „integritatea” se referă la *internalizarea* normelor etice de către cercetătorii individuali și la asumarea lor de către organizațiile academice.

5. Teoriile etice, moralitatea comună și cea profesională

Moralitatea este atât de prezentă în viețile noastre, încât ajungem adesea să nu o mai observăm. Procesul de aculturație prin care trecem presupune (și) sporirea capacității de a opera cu norme și concepte morale. Recursul la acestea este inevitabil atâta vreme cât interacțiunile cu alți oameni sunt inevitabile (sau, dacă acceptăm existența unor datorii etice față de noi înșine, precum Immanuel Kant și alți filosofi ai moralei, chiar și în lipsa interacțiunilor). Luăm zilnic zeci sau sute de decizii cu încărcătură morală, uneori aproape automat, fără să le resimțim ca atare. Doar în cazurile dificile sau dilematice devenim conștienți de miza etică a deciziilor.

La fel de natural percepem probabil și pluralitatea cerințelor moralității. Uneori ni se pare crucial din punct de vedere etic să avem principii ferme și să le aplicăm consecvent; alteori pare mai important să producem cât de mult bine putem celor din jurul nostru, iar alteori să ne dezvoltăm caracterul, ca persoane morale echilibrate, sau să ne sporim capacitatea de a avea sentimente morale, de tipul empatiei sau al compasiunii. Ansamblul tuturor acestor elemente cotidiene este numit de unii autori „moralitate comună" (Gert, 2004).

Fiecare dintre aceste tipuri de cerințe particulare (sau intuiții morale de bază) a fost captat și dezvoltat de una dintre marile teorii morale. Cele mai cunoscute și discutate sunt *deontologismul* (avându-l ca exponent principal pe Immanuel Kant), *utilitarismul* (John Stuart Mill) și *etica virtuții* (Aristotel).

Nu este cazul aici să prezentăm detaliat aceste teorii, dar ar merita să notăm totuși că ele doar foarte rar diferă cu privire la prescripțiile oferite în cazurile cotidiene, uzuale (toate aceste teorii, în situațiile de bază, ne spun că trebuie să facem cam aceleași lucruri). Diferențele prescriptive apar mai curând în cazurile „de manual" sau în justificarea și întemeierea teoretică a prescripțiilor normative.

Atât marile teorii etice, cât și moralitatea comună sunt, însă, utile ca puncte de pornire pentru dezbaterile mai specifice ale eticii academice. Ar fi straniu dacă am descoperi că datoriile etice pe care le avem ca profesori, cercetători sau studenți intră constant în contradicție cu datoriile mai generale pe care le avem ca ființe umane. Sigur, pot să apară așa-numitele „conflicte între datorii", în cazul unor dileme ireductibile. Dar dacă astfel de tensiuni sunt ubicue mai curând decât locale, atunci probabil ar fi indicat să purcedem la o reevaluare critică a întregului sistem de datorii morale pe care ni le-am asumat.

Etica academică, la fel ca alte domenii ale eticii aplicate, trebuie să includă și o specificare sau particularizare a principiilor etice generale pentru un decupaj particular al realității.

Temă de discuție: au fost cazuri în care ați resimțit conflicte între datoriile morale în activitatea dvs. academică?

6. Specificul moral al vieții academice

Există principii și/sau valori morale specifice ale vieții academice. Acceptarea lor socială largă de azi este și rezultatul unui proces tumultuous și nu lipsit de asperități.

Cele mai des invocate sunt probabil libertatea academică, autonomia intelectuală a cercetătorului și acceptarea diversității de opinii și convingeri. Codul de Etică al Universității din București listează ca valori fundamentale libertatea academică, autonomia personală, dreptatea și

echitatea, meritul academic și profesionalismul. Pentru fiecare dintre acestea poate fi oferită o justificare pornind de la principii etice generale, de tipul celui de inspirație kantiană al respectului pentru demnitatea persoanei umane.

De asemenea, fiecărei valori sau fiecărui principiu îi sunt de obicei atașate anumite *interpretări* sau condiții limitative. Spre exemplu, libertatea academică nu poate fi invocată pentru a justifica fabricarea sau falsificarea rezultatelor de cercetare; analog, acceptarea diversității de opinii poate avea o condiție limitativă atunci când vine vorba despre opinii intolerante, rasiste etc.

Mediul academic, atât în dimensiunea de predare, cât și în cea de cercetare, asumă ca ideal discuția liberă, rațională și critică. Propriile valori și principii morale sunt în mod legitim obiecte ale acestei discuții. Reexaminarea și dezbaterea lor continuă, actualizarea și specificarea lor atunci când este nevoie, nu fac decât să le mențină vii și să le sporească forța de a genera comportamente morale.

Temă de discuție/exercițiu: citiți și comentați articolele 1-6 din Codul de Etică al Universității din București. Discutați comparativ cu secțiunile analoage din codurile de etică ale altor universități. Există diferențe semnificative sau toate surprind aceeași cultură etică?

BIBLIOGRAFIE

1. ARISTOTEL. *Etica nicomahică*, București: IRI, 1198
2. BARROW, Robin and Keeney, Patrick (eds)., *Academic Ethics*, London: Routledge, 2006
3. CORLETT, Angelo. ” The Role of Philosophy in Academic Ethics”, *Journal of Academic Ethics*, Volume 12, Issue 1, pp 1–14, 2014
4. EVANS M. ”Beyond the integrity paradox—Towards ‘good enough’ governance?” *Policy Studies*, 33(1), pp 97-113, 2012
5. GERT, Bernard. *Common Morality. Deciding What to Do.*, Oxford: Oxford University Press, 2004
6. HAMILTON, Neil. *Academic Ethics*, Westport: Praeger Publishers, 2002
7. KANT, Immanuel. *Întemeierea metafizii moravurilor*. București: Humanitas, 2007
8. KAPTEIN, Muel. *Ethics Management: Auditing and Developing the Ethical Content of Organizations*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1998
9. MILL, John Stuart. *Utilitarismul*, București: Paideia. 2003
10. MUREȘAN, Valentin. *Managementul eticii în organizații*, București: Editura Universității din București, 2009
11. DE VRIES, Raymond *et al*,” Normal Misbehavior: Scientists Talk about the Ethics of Research”, *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics*, Vol 1, Issue 1, pp. 43 – 50, 2006
12. EBONY Elizabeth Thomas and Kelly Sassi, ”An Ethical Dilemma: Talking about Plagiarism and Academic Integrity in the Digital Age”, *English Journal* 100.6, pp. 47–53, 2011
13. *** Codul de Etică al Universității din București, http://www.unibuc.ro/n/despre/Codul_de_etica_al_Universitatii_din_Bucuresti.php

2. DIALOGUL ȘTIINȚIFIC ȘI ORIGINALITATEA REZULTATELOR CERCETĂRII ȘI A LUCRĂRILOR ȘTIINȚIFICE

Prof. Dr. Cosima Rughiniș
Asist. Dr. Sanda Voinea

1. Originalitatea ca surpriză sau valoare adăugată

Scopul cercetării științifice constă în producerea de cunoaștere nouă, originală. Dar ce înseamnă noutatea cunoașterii?

Definiția originalității în limbajul cotidian nu ne ajută să răspundem la această întrebare. Dacă examinăm definițiile de dicționar, vedem că originalitatea înseamnă „fără a folosi un model făcut de altul" (DEX 2009, *apud* DEX Online), ba chiar ceva surprinzător, „straniu, excentric, bizar, ciudat, ca la neoameni" (Dicționarul Scriban 1939, *apud* DEX Online). În știință, însă, folosim inevitabil modele „făcute de alții", înălțându-ne timid „pe umerii giganților" (BBC Learning English, ș.a.). De asemenea, rareori o lucrare științifică este într-atât de surprinzătoare prin rezultate de premergători pentru a deveni bizară sau revoluționară. Adesea articolele științifice contribuie gradual la un corp de cunoaștere, fie adăugând ceva, fie eliminând o eroare sau prin confirmarea și consolidarea unor rezultate anterioare. Prin urmare, „cercetarea originală" în știință are alt sens decât originalitatea în limbajul cotidian. Dar care este acesta?

Din punct de vedere științific, un articol de cercetare originală (”original research article”) este diferențiat de acele articole care analizează și sintetizează studiile anterioare. ”Original research article” se referă la un studiu care raportează răspunsul pe care autorii îl propun la o întrebare sau prin testarea unei ipoteze, în dialog cu studiile anterioare. Nu trebuie să fie un răspuns surprinzător. Este suficient să fie un răspuns propriu ancorat în stadiul literaturii actuale, respectând standardele metodologice ale disciplinei.

Definiția originalității în 1939. Sursă: DEX Online

***originál, -ă** adj. (lat. *originalis*). De la origine, primitiv: *izvoarele originale ale istoriiĭ.* Care n´a fost imitat după altu, ci e scos din propria ta minte: *cugetare originală, tabloŭ original.* Care scrie, care compune cum n´aŭ maĭ scris (n´aŭ maĭ compus) alțiĭ pînă atuncĭ: *scriitor, pictor original.* Singular, straniŭ, excentric, bizar, cĭudat, ca la neoamenĭ: *caracter original.* **Păcatu original** (saŭ **originar,** păcatu de care, după credința creștinească, s´aŭ făcut vinovațĭ toțĭ oameniĭ pin [!] persoana luĭ Adam. S. m. și f. Persoană excentrică. S. n., pl. *e* și *urĭ.* Manuscript, text, carte după care s´a făcut o copie saŭ o traducere: *originalu uneĭ poeziĭ, unuĭ tratat.* Operă de artă după care s´a făcut o imitațiune saŭ persoană al căreĭ portret s´a făcut: *portret care nu seamănă cu originalu* (V. **izvod**). Adv. Chear [!] de la origine: *contract original vițiat.* **În original,** în textu original, în opera de artă originală: *am citit Iliada în original, am văzut acest tabloŭ în original la Luvru.*

sursa: Scriban (1939) adăugată de LauraGellner acțiuni ▲

Definiția originalității în DEX 2009. Sursa: DEX Online

ORIGINÁL, -Ă, *originali, -e,* adj. **1.** (Despre acte, documente, opere artistice și literare, fotografii etc.; adesea substantivat, n.) Care constituie primul exemplar, care a servit sau poate servi drept bază pentru copii, reproduceri sau multiplicări; care a fost produs pentru prima oară într-o anumită formă. ◊ Loc. adj. și adv. *În original* = în forma primară, necopiat; în limba în care a fost scris, netradus. ♦ Care are, prin autenticitate, o valoare reală, de necontestat. **2.** (Despre idei, teorii, opere etc.) Care este propriu unei persoane sau unui autor; neimitat după altcineva; personal, nou, inedit. ♦ (Despre artiști, scriitori, oameni de știință) Care creează ceva nou, personal, fără a folosi un model făcut de altul. ♦ (Substantivat, n.) Ființă sau obiect care servește ca model pentru o operă de artă. **3.** (Adesea substantivat) Care iese din comun, neobișnuit, ciudat, bizar; excentric, extravagant. – Din lat. **originalis,** fr. **original.**

sursa: DEX '09 adăugată de LauraGellner acțiuni ▲

De exemplu, **dacă refacem un studiu deja publicat și obținem aceleași rezultate**, cunoașterea pe care am obținut-o este originală, dar nu este neobișnuită sau stranie. În cazul unui studiu replicat, am dobândit un grad mai mare de încredere în rezultatele primului studiu, ceea ce este o cunoaștere nouă. Totuși, nu este o cunoaștere care să stârnească surprize.

Dat fiind că **replicarea studiilor anterioare este foarte valoroasă pentru știință dar sistematic descurajată de accentul pus pe „surprinzător" sau „disruptiv"**, este important să ne propunem mai degrabă obținerea de cunoaștere relevantă, decât surpriză cu orice preț. Astfel, vom putea încuraja și studii care replică cercetări anterioare, studii care raportează eșecuri în validarea unor ipoteze sau în funcționarea unor instrumente.

2. **Originalitatea ca noutate absolută și ca valoare adăugată**

Scopul cercetării științifice constă în producerea de cunoaștere nouă. Dar ce înseamnă noutatea cunoașterii? Dar originalitatea acesteia?

Cele două criterii se suprapun în mare parte, dar nu în totalitate. De exemplu, **dacă refacem un studiu deja publicat și obținem aceleași rezultate**, cunoașterea pe care am obținut-o este nouă, dar nu este originală. În cazul unui studiu replicat, am dobândit un grad mai mare de încredere în rezultatele primului studiu, ceea ce este o cunoaștere nouă. Totuși, nu este o cunoaștere semnificativ diferită de ceea ce știam deja.

Dat fiind că **replicarea studiilor anterioare este foarte valoroasă pentru știință, dar sistematic descurajată de accentul pus pe originalitate**, este important să ne propunem mai degrabă obținerea de cunoaștere nouă, decât originalitate cu orice preț. Astfel, vom putea încuraja și studii care replică cercetări anterioare, studii care raportează eșecuri în validarea unor ipoteze sau în funcționarea unor instrumente.

Originalitatea poate fi confundată cu noutatea tematică. Desigur, dacă studiem un subiect care nu a mai fost abordat înainte, rezultatele vor fi noi și originale. Totuși, căutarea perpetuă a unor teme nemaivăzute conduce la nișarea demersurilor științifice și la ignorarea unor probleme vechi și mult dezbătutute, dar importante. Orice subiect este de interes pentru comunitatea științifică, valoarea cercetării constând în capacitatea de a contribui la înțelegerea curentă a lumii.

Cunoașterea științifică apare într-o comunitate științifică, de regulă definită prin disciplina de studiu. Cunoașterea poate fi și inter-disciplinară, combinând teorii sau metode din diferite discipline. În orice caz, noutatea cunoașterii este o valoare stabilită în raport cu cunoașterea existentă deja în cadrul unei discipline. Pe scurt, o cercetare științifică își atinge scopul dacă îi face pe autori și pe cititorii rapoartelor **să afle ceva ce nu este deja cunoscut în comunitatea științifică interesată de disciplina respectivă**.

Pentru cercetătorii aflați la început de carieră, conceptele de noutate și de orginalitate pot părea fie zdrobitoare, fie niște farse, dat fiind că pare dificil dacă nu chiar imposibil să mai adaugi ceva nou în câmpuri ale cunoașterii care sunt foarte bine investigate. În linii mari, pare că totul a fost spus deja. Totuși, cunoașterea nouă este accesibilă nu doar profesioniștilor cu decenii de experiență, ci și cercetătorilor la început de drum.

Cunoașterea nouă poate apărea în diferite zone ale cercetării:

a) **Informații noi despre lume** (informații empirice noi). De exemplu, deși construcția socială a feminității și masculinității este extensiv studiată, putem contribui cu informații noi privind stereotipurile de gen utilizate de șoferii de taxi din orașul București, sau de adolescenții din cartierul Ferentari, sau de personalul dintr-o anumită organizație sau comunitate (spital,

închisoare, supermarket etc). Un astfel de studiu apelează la concepte și teorii deja consacrate, pentru a aduce la iveală informații noi privind o anumită zonă a realității.

b) **Replicarea** cunoașterii existente, invalidarea unor rezultate anterioare sau a eficenței unor metode reprezintă de asemenea un tip de informații noi despre lume – chiar dacă nu sunt fabulos de interesante. Conceptul de criză a reproductibilității (”replication crisis”) surprinde tocmai eșecul cercetării contemporane de a consolida cunoașterea prin studii repetate ale acelorași teme.

- Vezi Mega Meyer, 2017, Want to fix science's replication crisis? Then replicate, in Wired, https://www.wired.com/2017/04/want-fix-sciences-replication-crisis-replicate/

c) **Concepte nuanțate**. Pe măsură ce aprofundăm un subiect, este posibil să constatăm că felul în care l-am folosit inițial nu este perfect adecvat datelor empirice, și este nevoie să propunem nuanțe sau modificări ale acestui concept.

d) Următorul pas constă în propunerea unui **concept nou** sau, mai departe, a unei teorii noi, care surprinde mai bine sau explică mai bine realitatea studiată, față de conceptele sau teoriile anterioare.

e) De asemenea, putem propune **noi abordări metodologice** sau instrumente de cercetare, adecvate înțelegerii asupra lumii pe care o susținem.

f) Atunci când un autor propune o teorie radical diferită de cele existente, care conduce la schimbarea semnificativă și a metodelor folosite, și a stilului de analiză și raportare, precum și a vocabularului general, putem vorbi despre o **schimbare de paradigmă**, nivelul cel mai înalt de originalitate.

- Exemplu: Actor Network Theory în științele sociale, propusă de Bruno Latour, care a introdus inovația radicală de a conceptualiza capacitatea de a acționa (en. Agency) ca fiind un atribut al unor rețele de ființe umane și non-umane, inclusiv obiecte, precum uși sau clanțe. Articolul său ”Mixing Humans and Non-Humans Together: The Sociology of a Door Closer” este ilustrativ (Johnson 1988, unde Johnson este un alias pentru Latour, disponibil online la https://www.wired.com/2017/04/want-fix-sciences-replicat ion-crisis-replicate/)

3. Cum să dezvolți și să recunoști originalitatea în cercetare

Pentru a obține cunoaștere nouă și eventual diferită semnificativ de ceea de a fost creat anterior, putem introduce abordări noi în mai multe etape ale cercetării:

a) **Scop**: Realizarea unei lucrări originale are ca scop folosirea potențialului interior și creativ de a îmbunătăți ceva sau de a crea ceva nou.

b) **Literature review** (”State of the art”): Pentru a afla care este stadiul actual al cunoașterii în domeniu, contextul în care va fi dezvoltată această cercetare, și pentru a fundamenta cercetarea proprie a temei (fezabilitatea temei).

c) **Originalitate în instrumente, tehnici și proceduri**: Folosirea într-un mod nou și netestat anterior a tehnicilor, procedurilor și instrumentelor necesare în studiul respectiv, sau dezvoltarea de noi tehnici, proceduri și instrumente pentru un scop specific.
d) **Originalitate tematică, prin explorarea necunoscutului**: Se efectuează o cercetare asupra unui subiect/obiect care nu a mai fost investigat până atunci.
e) **Originalitate tematică, prin explorarea neanticipatului**: Se pornește într-un studiu pe un subiect cunoscut, dar în timpul cercetării se deschid căi alternative, care nu au mai fost cercetate anterior.
f) **Originalitatea datelor**: Abilități creative în procesarea datelor colectate de autori, sau originalitate în modul de a interpreta date furnizate de terțe entități.
g) **Originalitate în transferul modului sau locului de utilizare**: Datele cunoscute și deja publicate pot duce la cercetare originală dacă sunt testate în situații noi (în alt domeniu de studiu, în altă regiune geografică)**.**
h) **Originalitatea în produsele secundare**: Există aproape întotdeauna subproduse în timpul oricărei cercetări, probabil dezvoltarea unui anumit echipament sau a unor descoperiri secundare interesante din literatură. Acestea pot fi aduse în prim plan, concentrate sau dezvoltate în continuare. Atunci când se scrie disertația, problema cercetării sau tema trebuie doar să fie reformulată pentru a reflecta noua natură a lucrării și implicit originalitatea acesteia.
i) **Originalitate în experiență**: Propria experiență în elaborarea unui studiu în funcție de abilitățile de gândire creativă poate constitui o sursă de originalitate.

4. Dialogul științific

Principala soluție pentru obținerea unei cunoașteri noi constă în dialogul științific cu cercetători ce studiază fenomene similare, sau apelează la concepte similare. Acest dialog este întemeiat prin secțiunea de ”literature review” – trecerea în revistă a studiilor anterioare pe aceeași temă. Odată ce am documentat ceea ce cercetătorii interesați știu deja, intrarea într-un dialog cu ei va conduce inevitabil la cunoaștere nouă, chiar dacă nu îi contazicem, ci chiar confirmăm aceleași rezultate.

Din punct de vedere tehnic, dialogul științific se realizează prin citarea surselor. Pentru a facilita lucrul cu surse bibliografice, este recomandabil să folosim instrumente de gestiune automată a referințelor. Printre acestea se numără Mendeley sau Zotero.

[1] https://www.mendeley.com/

[2] https://www.zotero.org/

5. Resurse suplimentare

Originalitatea gândirii "Gândirea originală reprezintă aptitudinea de a trata în mod diferit realitatea față de percepția generală, conformistă, de a da răspunsuri noi sau răspunsuri neobişnuite, rare din punct de vedere statistic, izvorând mai curând din imaginaţie, decât din ceea ce este cunoscut. Sunt adoptate ca originale produsele creative reprezentând: • noutate absolută – unicitate, ceva încă nesemnalat, un lucru sau idee care apar pentru prima dată în universul material sau spiritual; • răspunsuri neobişnuite – rare din punct de vedere statistic (în colectivitate, în grupul de lucru, în raport cu sine); • imprevizibilitate – produsul creativ nu este rezultatul unor procese logice obişnuite; • ingeniozitate – soluţie surprinzătoare, care uimeşte, simplă, la obiect, care frapează; • asociaţii îndepărtate – mai curând ciudate; • toate aceste caracteristici ale noutăţii trebuie să corespundă în acelaşi timp şi realităţii – relevanţei răspunsului, adecvării la realitate, utilităţii sociale. Din perspectiva produsului creativ, criteriul originalităţii este dublu: produs nou şi util. După M.I. Stein (1962), originalitatea defineşte creativitatea, ca un proces ce duce la făurirea unui produs nou, acceptat de o colectivitate, considerat util, adecvat sau satisfăcător." Sursă: Iulian Leahu- invatarea creativa prin lectiile de fizica, http://www.concursul-procopiu.ro/files/prezentare.php?open_left=1&prezid=3
Definiții - conform *Webster Comprehensive Dictionary* (1992), *The Collins English Dictionary* (1995), *The Oxford Dictionary of English* (2003) Există două părți ale termenului " original" care trebuie luate în considerare (și care coexistă). – Prima este partea negativă a termenului, care indică, în esență, ce ar trebui exclus de la a fi considerat sau perceput ca un text original: să NU fie copiat – Partea pozitivă a termenului – indică faptul că un text care este etichetat original trebuie să fie, de asemenea, creativ, inventiv sau inedit. Aici accentul se pune pe caracteristicile specifice textului, și anume dezvoltarea de noi idei sau concepte. Termenul *original* (folosit ca adjectiv) înseamnă: – produs imediat de propria minte și gândire; nu copiat sau produs prin imitație (Webster); – capabil să producă opere care necesită gândire, fără a copia sau imita operele altora; creativ; inventiv (Webster); – capabil să gândească sau să realizeze noi idei sau concepte (Collins);

– fiind cel din care se face o copie, traducere etc. (Collins);

– care nu depinde de ideile altor persoane; inventiv sau inovator (Oxford).

Termenul *originalitate* (substantiv), definit în aceste dicționare, printre alte semnificații, indică:

– puterea inventivității originare (Webster);

– capacitatea de a crea sau de a inova (Collins);

– capacitatea de a gândi independent și creativ (Oxford)

Originalitatea rezultatelor cercetării și lucrărilor științifice

"Originalitatea în acest caz nu presupune neapărat tratarea unui subiect/ a unei teme care nu au mai fost abordate de nimeni până acum.

O lucrare este originală dacă:

a) asimilează, expune în manieră personală şi nuanţează informaţii ştiinţifice existente;

b) ordonează, explică şi/sau comentează informaţii teoretice existente (compilaţii, antologii, istorii);

c) interpretează concepte sau teorii consacrate în domeniul dat;

d) corectează sau combate una sau mai multe perspective teoretice expuse anterior de alţi autori;

e) promovează şi susţine o perspectivă proprie asupra unei chestiuni teoretice din domeniul dat.

Originalitatea presupune, în schimb, onestitate intelectuală. Plagiatul, sub orice formă s-ar manifesta, este inadmisibil într-o lucrare ştiinţifică. Originalitatea presupune că textul este, în întregime, produsul eforturilor proprii."

Sursă: Cristian Radu, *Elaborarea lucrărilor ştiinţifice – ghid pentru suportul de curs* – anul I ID, Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca Facultatea de Ştiinţe Politice, Administrative şi ale Comunicării, Secţia de Comunicare şi Relaţii Publice, An universitar 2016-2017

Exemplu: Criterii pentru a stabili originalitatea lucrărilor științifice

Universitatea Melbourne Australia (www.services.unimelb.edu.au/academicskills)

- Prezentarea unei prime informații importante în scris pentru prima dată;
- Extinderea, calificarea sau elaborarea unei lucrări existente;
- Realizarea unei lucrări originale proiectate de altcineva;
- Dezvoltarea unui produs nou sau îmbunătățirea unui produs existent;
- Reinterpretarea unei teorii existente, poate într-un context diferit;
- Demonstrarea originalității prin testarea ideii altcuiva;
- Efectuarea unor activități empirice care nu au fost făcute înainte;

- Folosirea unei abordări metodologice diferite pentru a rezolva o problemă;
- Sintetizarea informațiilor într-un mod nou sau diferit;
- Furnizarea unei noi interpretări utilizând informațiile existente / cunoscute;
- Repetarea cercetării în alte contexte, de exemplu o altă țară;
- Aplicarea ideilor existente în noi domenii de studiu;
- Aplicarea unei tehnici particulare existente într-o zonă nouă;
- Dezvoltarea unui nou instrument sau tehnică de cercetare;
- Folosirea unei abordări diferite, de exemplu o perspectivă interdisciplinară;
- Dezvoltarea unui portofoliu de lucru bazat pe cercetare;
- Dezvoltarea cunoașterii într-un mod care nu a mai fost făcut anterior;
- Efectuarea unui studiu pe o zonă sau pe un subiect necercetat anterior;
- Efectuarea unei analize critice a unui lucru care nu a fost examinat anterior.

BIBLIOGRAFIE

1. Evaluarea cercetării științiifice Ad Astra 4, 2005, www.ad-astra.ro/journal
2. ANDRONICEANU, Armenia, *Fundamente privind elaborarea unei lucrări ştiinţifice*, Editura Universitară, Bucureşti, 2017
3. ANOSR și SAR, *Ghid de scriere academică pentru studenți*, 2017, disponibil la https://www.romaniacurata.ro/anosr-si-sar-lanseaza-doua-ghiduri-care-vin-in-spijinul-studentilor-pentru-a-i-ajuta-sa-respecte-standardele-de-scriere-academica-si-pentru-a-semnala-si-combate-derapajelor-de-la-normele-de-etica-univ/
4. *Oxford Dictionary of English.* (2nd Ed., 2003) Entry on Original and Originality. (p. 1242). Great Britain: Oxford University Press.
5. KRAPEŽ, Katarina, *The (Un)Originality Of Scientific Papers – An Analysis Of Professional Quality Standards*, International Conference, Zadar Croatia, 2013
6. *The Oxford Thesaurus.* (2nd Ed., 1997). Entry on Original and Originality. Great Britain: OxfordUniversity Press.
7. *Webster Comprehensive Dictionary: International Edition*. (Vol. 2, 1992). Entry on Original and Originality. (p. 890). Chicago, IL: J. G. Ferguson Publishing Company.
8. University of Melbourne. Academic Skills, disponibil la www.services.unimelb.edu.au/academicskills

3. DEONTOLOGIA MUNCII DE ECHIPĂ ÎN CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ

Conf. Dr. Emanuel Socaciu

1. „Cum mai multe minți produc laolaltă cunoaștere”

Societatea și economia de azi se caracterizează printr-o tendință tot mai accentuată de privilegiere a muncii în echipă, cu scăderea ponderii efortului strict individual. Comunitățile academice constituie din ce în ce mai puțin excepția de la regulă. Chiar și domeniile umaniste, în care modelul tradițional este cel al cercetătorului care își dedică aproape exclusiv timpul proiectelor individuale, au cunoscut după 2010 o creștere accentuată a proporției de lucrări realizate în co-autorat (Gingras, 2016, p.24), evoluție probabil favorizată de apariția *digital humanities* (Nyhan și Duke-Williams, 2014). În științele naturii, proiectele de cercetare ce implică rețele vaste de cercetători sau chiar de instituții constituie de mult norma. Nu doar latura de cercetare prezintă această particularitate. La multe materii, parte a evaluării studenților se realizează pe baza unor proiecte de grup, în care meritele și realizările individuale pot fi uneori mai greu decelabile.

Într-o carte intens discutată, al cărei subtitlu este pastișat de sintagma plasată mai sus între ghilimele, Cass Sunstein argumenta că, și cu ajutorul tehnologiilor (pe atunci) emergente, oamenii au capacitatea de a produce împreună cunoaștere, fără ca prin alăturare să cadă pradă unei gândiri de grup (Sunstein, 2006). În ciuda acestui optimism, chiar și Sunstein admitea existența unor ostacole de depășit.

Munca în echipă prezintă o caracteristică specială: membrii echipei se află pe același palier, ceea ce înseamnă că au o capacitate limitată de a-și impune unii altora cursuri particulare de acțiune. Chiar și atunci când echipa beneficiază de un coordonator (persoană sau organizație), problema nu dispare. În mod tipic, coordonatorul nu are capacitatea de a controla toate procesele și acțiunile membrilor individuali. Pentru a relua o cunoscută metaforă a lui Adam Smith, oamenii nu sunt ca niște piese pe o tablă de șah, așteptând cuminți să fie mutați. Iar adesea echipele nici măcar nu au parte de coordonatori formali.

Această caracteristică ridică o foarte dificilă problemă de coordonare și auto-reglaj. Pentru a reuși în îndeplinirea părții ce-ți revine în echipă, trebuie să te asiguri că obții cooperarea altora, de ale căror rezultate sau eforturi depinzi. Pot să intervină antipatii personale, lipsa de încredere, sau pur și simplu o asimetrie ori nealiniere a intereselor și a obiectivelor. Toate acestea produc

costuri înalte ale cooperării (nu întâmplător companiile alocă resurse considerabile, cu mai mult sau mai puțin succes, pentru eforturi de *team-building*).

Cum pot fi reduse aceste costuri? Arce și Gunn (2005) argumentează că, pe lângă alte mijloace tehnice de optimizare, *normele etice* sunt cele care joacă un rol decisiv. Dacă este recunoscut explicit rolul dual jucat de fiecare membru (de producție și de monitorizare a comportamentelor celorlalți), atunci se poate stabili o convenție implicită care să asigure echipei o funcționare optimă.

Temă de discuție: cum s-a reușit depășirea problemelor de coordonare în diferite echipe din care ați făcut parte?

2. Etica și munca în echipă

Una dintre principalele provocări de natură etică pentru munca în echipă o reprezintă distribuția *echitabilă* a sarcinilor și avantajelor asociate. Există două cazuri extreme (cf. Frey, 2007): *blatiștii* (care nu aduc o contribuție individuală, dar își arogă o parte din merite în caz de succes) și *marginalii* (care contribuie, dar din diferite motive nu se integrează în grup, iar meritul lor este minimizat la final). Ambele situații ne izbesc probabil ca inechitabile și nu sunt de neimaginat nici în echipele academice.

Alte probleme etice ale muncii în echipă provin din aspecte care țin de dinamica generală a grupurilor. Riscul apariției așa-numitei mentalități „de turmă” sau a unor lideri informali exagerat de influenți, care să deturneze eforturile echipei, nu este neglijabil. Cum, de asemenea, nu sunt neglijabile riscurile apariției discriminărilor, intoleranței sau al hărțuirilor de diferite tipuri.

Atunci când echipa are un coordonator (mai ales dacă relația este instituțională), cade în sarcina acestuia să identifice manierele de a evita astfel de riscuri și de a realiza o distribuție echitabilă.

În etica utimelor decenii, conceptul de *echitate* (*fairness*) este legat mai ales de numele filosofului american John Rawls. Deși teoria acestuia a dreptății ca echitate (Rawls, 1971, 1999) a fost inițial construită pentru a da seama de ideea de dreptate la scara unei societăți, este posibilă adaptarea ei pentru aplicarea la grupuri umane de mai mică anvergură.

Într-o formă simplificată, putem spune că echitatea se constituie prin intermediul a două cerințe fundamentale: considerația specială acordată celor mai dezavantajați membri ai unei practici și deschiderea funcțiilor și pozițiilor în condiții de egalitate a oportunităților.

Codul de Etică al Universității din București statuează *dreptatea și echitatea* ca valori de bază ale comunității academice, iar modul de formulare trimite la teoria lui Rawls. Aderența la aceaste valori interzice, spre exemplu, tratamentul inegal al persoanelor pe criterii extraprofesionale,

discriminarea de orice fel, nepotismul și conflictele de interese și întemeiază în cod obligația morală a tuturor membrilor comunității academice de a preveni și combate corupția.

Teme de discuție: de ce credeți că în codul de etică angajamentul moral împotriva corupției apare la articolul despre echitate? Puteți da exemple de bune practici pentru realizarea echității în munca în echipă?

BIBLIOGRAFIE

1. ARCE, Daniel and Gunn, Beth. ”Working Well with Others: The Evolution of Teamwork and Ethics”, *Public Choice*, Vol. 123, No. 1/2, 2005
2. FREY, William J., ”Ethics of Team Work”. *Ethics in Science and Engineering National Clearinghouse*. 334, 2007
3. GINGRAS, Yves. *Bibliometrics and Research Evaluation.Uses and Abuses*, Cambridge, MA: MIT Press, 2016
4. MACFARLANE, Bruce. *Researching with Integrity*. *The Ethics of Academic Enquiry*, London: Routledge, 2009.
5. NYHAN, Julianne and Duke-Williams, Oliver. ”Joint and multi-authored publication patterns in the Digital Humanities”, *Literary and Linguistic Computing*, Vol. 29, No. 3, 2014
6. RAWLS, John. *A Theory of Justice* (revised ed.), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999
7. SEWELL, Graham. ”Teamwork, Ethics, and the Quality of Working Life”. In: Reilly N., Sirgy M., Gorman C. (eds) *Work and Quality of Life. International Handbooks of Quality-of-Life*. Springer, Dordrecht, 2012
8. SHAMOO, Adil and Resnik, David, *Responsible Conduct of Research*, (3rd ed), Oxford, UK: Oxford University Press, 2015
9. SUNSTEIN, Cass. *Infotopia: How Many Minds Produce Knowledge*. Oxford, UK: Oxford University Press, 2006

4. REZULTATELE MUNCII DE CERCETARE ÎN ECHIPĂ - DISEMINAREA REZULTATELOR

Asist. Dr. Sanda Voinea

Publicarea sau comunicarea rezultatelor cercetării, pentru asigurarea schimbului de valori şi informaţii este la fel de IMPORTANTĂ ca şi obţinerea lor.

Colectivul de autori (al publicațiilor, comunicărilor) se stabilește ținând cont de următoarele aspecte:

– sunt cercetători/studenți, masteranzi, doctoranzi care s-au implicat activ în toate fazele cercetării:

– au participat la etapele de concepere, proiectare și realizare a cercetării;

– au contribuit la analiza şi/sau interpretarea rezultatelor cercetării;

– au contribuit la elaborarea primară a manuscrisului, sau analiza critică a acestuia şi îmbunătăţirea substanţială a conţinutului ştiinţific;

– au ajutat la finalizarea articolului ştiinţific.

Autorii aceluiaşi produs ştiinţific sunt cu toții responsabili pentru corectitudinea lui.

Ordinea nominalizării autorilor unui articol:

– conform contribuţiei acestora, în ordine descrescătoare;

– în ordine alfabetică, în cazul în care autorii au contribuții relativ egale;

– **prim-autor –** responsabil cu colectarea şi analizarea datelor şi redactarea primei versiuni a articolului;

– **autor de corespondență –** coordonatorul grupului, cel care va purta corespondența cu editorii, referenții etc., în scopul publicării.

Persoanele (instituțiile) care au contribuit la realizarea lucrării, dar nu au parcurs toate etapele de mai sus se vor menționa la **secțiunea "Mulțumiri" – Aknowledgements .**

– pot fi menționate persoane care au citit şi au avut observaţii asupra conţinutului științific al articolului, dar care nu au calitatea de autor;

– organizații care au oferit suport financiar sau anumite materiale, înregistrări, date experimentale, colaboratori care au furnizat unele materiale (de ex. substanțe chimice, aparate etc.);
– contracte de cercetare , proiecte care au finanțat cercetarea.

Aspecte care nu respectă etica cercetării:
– neincluderea în colectivul de autori a unor persoane care au lucrat efectiv în proiect;
– includerea unor persoane (de obicei de notorietate) fără știrea acestora, pentru a crește artificial valoarea articolului;
– trecerea "din oficiu" în colectivul de autori a șefilor (de departamente, de secții etc.) fără ca aceștia să își fi adus contribuția la realizarea cercetării;
– publicarea unor lucrări efectuate de studenți, masteranzi, doctoranzi, fără știrea acestora și fără a li se recunoaște meritele.

Obligațiile autorilor și co-autorilor unui articol științific:
– să aplice standardele referitoare la managementul calităţii în domeniul cercetării;
– să respecte regulile de etica cercetării.
Autorii au o responsabilitate comună în privinţa rezultatelor cercetării.
Autorii au responsabilitatea de a citi integral manuscrisul înaintea publicării.
Calitatea de autor sau co-autor revine numai persoanelor care au avut o contribuţie substanţială la cercetare, realizând unele dintre următoarele activități:
– conceperea şi realizarea cercetării sau culegerea datelor, realizarea unor determinări, efectuarea unor experimente, ori analiza şi interpretarea datelor;
– redactarea articolului sau revizuirea lui critică din perspectiva conţinutului;
– aprobarea versiunii finale a lucrării ştiinţifice care urmează să fie transmisă spre publicare.

Exercițiu*:*
Două echipe de câte 3-4 persoane vor dezbate o problemă de nerespectare a eticii în legătură cu modul de constituire a colectivului de autori al unui articol științific:

– Prima echipă definește situația de "neconformitate".

– A doua echipă stabilește dacă este etic profesional sau nu și sugerează modalitatea de rezolvare a problemei în raport cu deontologia cercetării.

BIBLIOGRAFIE

1. GAVRILESCU, Maria, *Strategia elaborării lucrărilor ştiinţifice publicabile în reviste ştiinţifice internaţionale (incluse în baze de date şi WEB of Science)*, Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi" din Iaşi
2. STAN, Raluca *Etica în cercetare. Buna conduită în activitatea de cercetare-dezvoltare* Universitatea Politehnica din București, Program postdoctoral pentru cercetare avansată în domeniul nanomaterialelor

5. RELATIVITATEA/AMBIGUITATEA REZULTATELOR URMĂRITE PRIN CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ – DILEME ETICE ÎN CERCETARE

Conf. Dr. Emanuel Socaciu

1. Doar datoria de a căuta adevărul?

Viziunea poate cea mai comună despre datoria morală fundamentală a omului de știință este surprinsă bine în butada atribuită lui Aristotel de un biograf: „Mi-e prieten Platon, dar mai prieten mi-e adevărul". Această motivație puternică de căutare în mod dezinteresat a adevărului a constituit de multe ori un motor pentru continuarea cercetării, chiar în condiții de adversitate. Nu puține sunt cazurile istorice de mari cercetători care și-au asumat riscul de fi ridiculizați public, marginalizați sau chiar condamnați și executați, pentru că internalizaseră întru totul această normă morală.

Contextul științei de azi pune însă în dificultate această viziune tradițională. Atât cadrul instituțional (cercetarea este dependentă de finanțarea publică, iar societatea cere în mod legitim transparență și responsabilitate), cât și impactul rezultatelor (care pot produce enorm de mult bine, dar și enorm de mult rău) ne conduc înspre o reexaminare a problemei. Ce ne facem dacă urmărind și publicând adevărul riscăm nu să îl supărăm pe „Platon", ci să punem în pericol specia umană, sau să provocăm traume și vătămări serioase unor persoane? Ideea nu este în nici un caz aceea de a renunța la căutarea adevărului ca datorie generică a oamenilor de știință, ci mai curând de a identifica situațiile în care ea ar putea să nu mai fie prevalentă în raport cu alte datorii sau stringențe de ordin moral.

În continuare, vom trece în revistă câteva cazuri-limită, care ar putea să ne pună la încercare câteva din intuițiile noastre despre etică și știință. Ele vor fi prezentate ca întrebări deschise, pentru a putea oferi un prilej de discuție. Chiar și atunci când găsim rezolvarea unei dileme etice, ambele (atât problema, cât și „soluția") merită discutate în continuare.

2. Cercetarea cu utilizări duale (civile și militare – *dual-use research*)

Dilema dublei utilizări „este o dilemă *etică* deoarece se referă la promovarea binelui în contextul unui potențial de a face rău (...). Este o dilemă etică pentru *cercetător* nu pentru că el sau ea ar urmări altceva decât binele; în mod tipic, cercetătorul nu urmărește să producă vreo vatămare. Mai degrabă, dilema apare pentru cercetător datorită unor acțiuni potențiale ale *altora*" (Miller și Selgelid, 2008a, p.196)

Caz:

În anii 1990, Australia se confrunta cu o populație de șoareci scăpată de sub control, cu costuri majore pentru economia australiană. Metodele tradiționale de control al populației de dăunători nu dădeau rezultate. Doi biologi de la Universitatea Națională din Canberra, Ronald Jackson și Ian Ramshaw, au demarat o cercetare pentru a găsi o metodă biologică mai eficientă. Ipoteza lor a fost că inserând gena IL-4 în virusul variolei la șoareci, indivizii infectați vor deveni sterili, prevenind înmulțirea. Cercetarea a obținut toate avizele, atât de la Comisia de etică a cercetării în universitate, cât și de la autoritatea națională de reglementare pentru tehnologia genetică. Spre surpriza cercetătorilor, rezultatul a fost o nouă tulpină de virus, extrem de agresiv și contagios și, mai ales, letal chiar și pentru șoarecii care fuseseră vaccinați împotriva variolei. Într-un interviu ulterior, Ramshaw povestește că senzația sa de atunci era că se afla într-un film de science-fiction. După ezitări și multe consultări (inclusiv cu notificarea armatei australiene care, spune Ramshaw, nu a avut nici un răspuns), echipa a decis să publice rezultatele (Jackson *et al.*, 2001). Reacțiile critice au apărut imediat, în urma unui articol de presă din *New Scientist* (Nowak, 2001), reproșul principal adus echipei fiind acela că ar fi trebuit să se abțină de la publicare, dat fiind potențialul distructiv uriaș al virusului (care ar fi putut fi, de exemplu, transformat într-o armă pentru bioterorism).

Întrebări:

– Ar fi trebuit echipa să se abțină de la publicarea rezultatelor?

– Se poate argumenta că orice cercetare este potențial cu utilizare duală? Dacă nu, unde tragem linia de demarcație?

– În ce măsură ar putea fi cercetătorii responsabili de acțiunile unor terțe părți?

BIBLIOGRAFIE

1. GROSS, Michael and Carrick, Don, *Military Medical Ethics for the 21st Century*, London: Routledge, 2012
2. JACKSON RJ, Ramsay AJ, Christensen CD, Beaton S, Hall DF, Ramshaw IA. ”Expression of mouse interleukin-4 by a recombinant ectromelia virus suppresses cytolytic lymphocyte responses and overcomes genetic resistance to mousepox”. *Journal of Virology*, no. 75, 2001
3. MILLER, Seamus., Selgelid Michael. ”Ethics and the Dual-Use Dilemma in the Life Sciences”. In: Allhoff F. (eds) *Physicians at War*. International Library of Ethics, Law, and the New, vol 41. Dordrecht: Springer, 2008
4. MILLER, Seamus., Selgelid Michael. *Ethical and Philosophical Consideration of the Dual-Use Dilemma in the Biological Sciences*, Springer, 2008
5. NOWAK, Rachel. ”Killer mousepox virus raises bioterror fears”, *New Scientist*, 10 January 2001, online la https://www.newscientist.com/article/dn311-killer-mousepox-virus-raises-bioterror-fears/, ultima accesare 26.09.2017
6. SELGELID, Michael, ”Governance of dual-use research: an ethical dilemma”, *Bulletin of the World Health Organization*, vol.87, 2009

7. STURE, Judi, *The Ethics and Biosecurity Kit for Scientists*, London: World Scientific Publishing, 2017
8. *** ”An interview with Ronald Jackson and Ian Ramshaw on dual-use research”, *EMBO Reports*, vol.11, no.1, 2010

3. Experimentele înșelătoare (*deceptive experiments*)

Ca regulă generală, cercetările derulate asupra unor subiecți umani trebuie să se supună unor proceduri extrem de stricte privind obținerea consimțământului informat. Atrocitățile comise de medicii naziști în cercetările asupra deținuților din lagăre, cât și practicile scandaloase întâlnite în unele studii derulate în țări democratice (ex. „cazul Tuskegee”), au dus la acceptarea aproape universală a acestei reguli, ca mijloc de prevenire a abuzurilor.

În „Raportul Belmont” obligația de a obține consimțământul informat este justificată ca derivând direct din principiul etic al respectului pentru persoanele umane și pentru autonomia acestora. Consimțământul informat presupune trei elemente: informarea pacientului sau subiectului, asigurarea înțelegerii cu privire la ce presupune experimentul sau procedura și acordul oferit voluntar, în absența oricărei constrângeri.

Există însă excepții admise de la regula consimțământului informat. Printre cele mai discutate și problematice sunt cele justificate prin faptul că informarea ar afecta validitatea științifică a rezultatelor studiului. Există două tipuri de situații: cele în care sunt omise din informare elemente esențiale cu privire la studiu (ca în cazul cercetărilor asupra unor efecte de tip *placebo* sau *nocebo*) și cele în care cercetătorii îi induc în eroare în mod activ pe subiecți (folosite pe scară largă în științele comportamentale).

Caz:

Experimentele lui Stanley Milgram (Milgram, 1963, 1974). Design-ul experimental este binecunoscut, iar criticile (inclusiv vizând acuratețea raportării datelor) au fost multiple și variate.

Întrebări:

– Care sunt problemele de natură etică pe care le sesizați în experimentul lui Milgram?

– Dacă înșelarea subiecților nu ar fi fost dublată și de expunerea lor la stress și suferință psihică intensă, ar fi fost ele neproblematice?

– În ce măsură valoarea științifică a rezultatelor poate justifica maniere discutabile de a le obține?

Discuție:

În experimentele Milgram, apar două categorii de probleme etice: înșelarea subiecților și provocarea unor suferințe considerate nejustificate. Ne putem întreba însă dacă, în cazul în care nu ar fi existat și problema suferinței, înșelarea ar fi fost admisibilă.

Dezbaterea este vie în etica științei, cu argumente de ambele părți. Bune sinteze ale acestor argumente pot fi găsite în (Cheng, 2012) și (Hertwig și Ortmann, 2008).

Poziția cea mai comună este congruentă cu cea care se regăsește, spre exemplu, în ghidul etic comun al OMS și CIOMS privind cercetarea pe subiecți umani. Conform acestor recomandări:

– Înșelarea activă a subiecților nu este niciodată permisibilă atunci când expune subiecții unor riscuri mai mult decât minimale;

– Cercetătorii trebuie să convingă comisiile de etica cercetării că nu există o altă metodă alternativă de a obține rezultate valide;

– Nu este permisă omiterea unor informații care, dezvăluite, ar fi putut face o persoană rezonabilă să refuze participarea;

– Cercetătorii au obligația de informare a subiecților ulterior experimentului (*debriefing*);

– Participanților trebuie să li se respecte dreptul ca, în urma informării ulterioare, să poată refuza folosirea de către cercetător a datelor astfel obținute. (CIOMS, 2016, pp.37-38);

Vi se par condițiile prevăzute în ghidul CIOMS prea stringente sau, dimpotrivă, insuficiente?

BIBLIOGRAFIE

1. CHENG, Michael. ”Deception and informed consent in social, behavioral, and educational research (SBER)”, *Tzu Chi Medical Journal*, vol. 24, no. 4, 2012
2. HERTWIG, Ralph; Ortmann, Andreas. ”Deception in Experiments: Revisiting the Arguments in Its Defense”, *Ethics & Behavior*, vol. 18 no.1, 2008
3. MILGRAM, Stanley. ”Behavioral Study of Obedience”. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, vol. 67, no.4, 1963
4. MILGRAM, Stanley. *Obedience to Authority: an Experimental View*, Harper & Row, 1974
5. *** *The Belmont Report*, 1979, online la https://www.hhs.gov/ohrp/regulations-and-policy/belmont-report/index.html, ultima accesare 26.09.2017
6. *** *International Ethical Guidelines for Health-related Research Involving Humans*, CIOMS, Geneva, 2016, online la https://cioms.ch/wp-content/uploads/2017/01/WEB-CIOMS-EthicalGuidelines.pdf, ultima accesare 26.09.2017

4. Dileme despre dileme

Ce facem atunci când, în activitatea noastră de cercetare, ne aflăm în fața unei dileme morale cu privire la admisibilitatea obiectivelor sau a tehnicilor de cercetare?

Adesea, dilema noastră se datorează faptului că nu avem la dispoziție toate argumentele sau datele relevante. Este foarte probabil ca, în comunitatea noastră epistemică, să existe persoane

care au întâmpinat dificultăți similare și cărora le putem cere o părere. Dacă suntem studenți, este foarte probabil să găsim astfel de persoane printre profesori.

Există ghiduri de etică pentru cercetare, ca cel menționat mai sus al CIOMS și OMS. Le puteți consulta; e o probabilitate semnificativă ca problema dvs. să fie tratată în acele documente (desigur, există posibilitatea să nu găsiți satisfăcătoare soluția). Puteți apela și la literatura relevantă de etică a cercetării, unde cu siguranță veți găsi tratamente mai detaliate și mai teoretice ale chestiunii.

Cereți o opinie și un aviz de la Comisia de etică a cercetării! Acesta nu este doar un mod de a iniția o discuție, ci reprezintă și o precauție practică. De foarte multe ori revistele (nu doar cele medicale) condiționează publicarea articolelor de prezentarea unui aviz de etică valid dat de o astfel de comisie.

Cel mai important lucru: problemele etice se „rezolvă” prin documentare, discuție și reflecție, nu prin memorarea unor liste de interdicții!

6. STANDARDE ȘI REGLEMENTĂRI

Prof. Dr. Simina Elena Tănăsescu

Etica cercetării și deontologia academică au devenit un subiect de studiu în sine și, prin urmare, și obiect de reglementare.

Varietatea, complexitatea și dificultatea problemelor ce pot apărea în aceste zone ale interacțiunilor umane, la care se adaugă specificitatea și particularitățile proprii domeniilor de cercetare (științe medicale, ale naturii, sociale sau umane) sunt tot atâția factori care au determinat o anumită rezistență la standardizarea comportamentelor prin reglementare. Într-adevăr, în materie de etică și deontologie academică standardele ori bunele practici și cutumele sunt preferate normelor scrise și/sau juridice.

Pe de altă parte, subiectivitatea inerentă percepției publice cu privire la ceea ce poate fi considerat acceptabil sau nu în materie de etică și deontologie academică face necesară impunerea unor repere pentru conduitele umane, iar acest lucru reclamă imperios stabilirea de reguli prin norme dotate cu sancțiuni ce pot fi aplicate general, nediferențiat în funcție de contextul spațial ori temporal, și impersonal, nediferențiat în funcție de actorii implicați ori materia cercetată.

Cadrul normativ referitor la cercetarea stiințifică și deontologia academică este astăzi destul de cuprinzător. El include atât reglementări internaționale sau europene, cât și norme naționale ori standarde proprii diferitelor instituții implicate în cercetare și educație.

Pe baza acestui cadru normativ s-au dezvoltat, uneori, bune practici și/sau jurisprudențe care pot contribui la mai buna înțelegere a standardelor și normelor.

În continuare vom distinge între reguli aplicabile cercetării stiințifice și reguli referitoare la valorificarea rezultatelor cercetării. Prezentarea, inclusiv bibliografia, este selectivă, adaptată obiectivelor proiectului și contextualizată la cercetarea posibil a fi realizată în cadrul Universității din București.

Reglementări și standarde ale comunităților profesionale din spațiul academic referitoare la cercetarea științifică

Densitatea reglementărilor internaționale este mai mare în zona științelor medicale, care vizează ființa umană sau experimentele pe animale, și a celor care riscă să afecteze pacea și

securitatea internaționale prin potențialul pe care îl prezintă cercetarea sau rezultatele sale de a fi deturnate de la scopurile lor inițiale și folosite în scopuri agresive ori exclusiv militare.

Declarația de la Helsinki (referitoare la cercetarea medicală pe subiecte umane) și *Convenția de la Oviedo* (referitoare la demnitatea umană și bioetică) sunt exemple de codificări internaționale ale unor reguli de conduită din cercetarea medicală ce au fost inițial impuse de comunitățile științifice direct interesate de posibilitatea de a desfășura cercetare fundamentală sau de graniță în zone de avangardă ale medicinei ori biologiei. *Tratatul de non-proliferare a armelor nucleare*, din 1970, ori *Convenția referitoare la armele biologice*, din 1972, sunt exemple de norme juridice care privesc și cercetarea științifică din respectivele domenii, tot așa cum sunt și convențiile internaționale referitoare la armele chimice ori biologice.

Pentru identificarea a ceea ce ar putea însemna *utilizarea/întrebuințarea greșită a cercetării ori a rezultatelor acesteia*, la nivel european s-au stabilit câteva criterii prin ghiduri ce au codificat bune practici:

- Cercetarea oferă cunoștințe, materiale și tehnologii care ar putea fi direcționate spre infracțiuni sau terorism;
- Cercetarea ar putea avea ca rezultat arme chimice, biologice, radiologice sau nucleare și mijloacele pentru livrarea lor;
- Cercetarea implică dezvoltarea unor tehnologii de supraveghere a persoanelor care ar putea reduce ori suprima drepturile omului și libertățile civile;
- Cercetarea implică grupuri minoritare sau vulnerabile sau dezvoltă tehnologii de profilare socială, comportamentală sau genetică ce ar putea fi utilizate în mod greșit pentru a stigmatiza, discrimina, hărțui sau intimida oamenii.

Trebuie precizat că, deși la nivelul Uniunii Europene există chiar un ghid referitor la concentrarea exclusiv asupra cercetării științifice de natură civilă (non-militară), evenimentele din ultima perioadă și amenințarea asimetrică a terorismului au determinat Uniunea Europeană să accepte ideea că finanțarea europeană a cercetării ar putea viza și cercetarea militară și, în cadrul următorului exercițiu bugetar, fondurile europene vor fi destinate și unor scopuri menite să sporească apărarea colectivă, inclusiv de natură militară.

La nivel național, Legea 206/2004 modificată prin Legea 398/2006 stabilește standardele referitoare la buna conduită în cercetarea științifică, în vreme ce un ordin de ministru a înființat Consiliul Naţional de Etică a Cercetării Ştiinţifice, Dezvoltării Tehnologice şi Inovării.

La nivelul Universității din București a fost adoptat un *Cod de etică* ce acoperă toate tipurile de cercetare științifică realizată în cadrul acestei instituții pluridisciplinare de învățământ și cercetare.

Reglementări referitoare la proprietatea intelectuală şi deontologia valorificării rezultatelor cercetării

În ciuda dezbaterii perpetue cu privire la moralitatea protecției juridice a proprietății intelectuale, reglementări internaționale, europene și naționale protejează autoratul și rezultatele cercetării.

Art. 27 alin. 2 din Declaraţia universală a drepturilor omului (1948) : *Orice persoană are dreptul la protecţia intereselor sale morale şi materiale decurgând din orice creaţie ştiinţifică, literară sau artistică al cărei autor este*.

Art. 15-1 lit. C) din Pactul internaţional referitor la drepturile economice, sociale şi culturale (1966) : *Statele părţi la prezentul Pact recunosc fiecărei persoane dreptul de a beneficia de protecţia intereselor morale şi materiale decurgând din orice creaţie ştiinţifică, literară sau artistică al cărei autor este*.

Art.1 din Legea proprietății intelectuale 8/1996 : *(1) Dreptul de autor asupra unei opere literare, artistice sau ştiinţifice, precum şi asupra altor opere de creaţie intelectuală este recunoscut şi garantat în condiţiile prezentei legi. Acest drept este legat de persoana autorului şi comportă atribute de ordin moral şi patrimonial. (2) Opera de creaţie intelectuală este recunoscută şi protejată, independent de aducerea la cunoştinţa publică, prin simplul fapt al realizării ei, chiar în formă nefinalizată.*

Plagiatul și autoplagiatul au fost și sunt constant interzise, atunci când nu sunt considerate chiar fapte de natură penală.

Art. 310 din Legea educației naționale 1/2011 : *Constituie abateri grave de la buna conduită în cercetarea ştiinţifică şi activitatea universitară : a) plagierea rezultatelor sau publicaţiilor altor autori ; b) confecţionarea de rezultate sau înlocuirea rezultatelor cu date fictive* ;

Art. 4 din Legea privind buna conduită în cercetarea ştiinţifică, dezvoltarea tehnologică şi inovare 206/2004 : *(1) În sensul prezentei legi, următorii termeni sunt definiţi după cum urmează : [...] d) plagiatul – expunerea într-o operă scrisă sau o comunicare orală, inclusiv în format electronic, a unor texte, expresii, idei, demonstraţii, date, ipoteze, teorii, rezultate ori metode ştiinţifice extrase din opere scrise, inclusiv în format electronic, ale altor autori, fără a menţiona acest lucru şi fără a face trimitere la sursele originale ; e) autoplagiatul – expunerea într-o operă scrisă sau o comunicare orală, inclusiv în format electronic, a unor texte, expresii, demonstraţii, date, ipoteze, teorii, rezultate ori metode ştiinţifice extrase din opere scrise, inclusiv în format electronic, ale aceluiaşi sau aceloraşi autori, fără a menţiona acest lucru şi fără a face trimitere la sursele originale*.

Jurisprudența în materie, fără a fi abundentă, sprijină mai buna înțelegere a conceptelor utilizate:

– Un act efectuat în cursul unui procedeu de captare de date, care constă în stocarea informatică a unui extras compus din 11 cuvinte dintr-o operă protejată, precum și în imprimarea acestui extras se poate încadra în sfera noțiunii de reproducere în parte în sensul articolului 2 din Directiva 2001/29 privind armonizarea anumitor aspecte ale dreptului de autor și drepturilor conexe în societatea informațională, dacă – aspect care trebuie verificat de instanța de trimitere – elementele preluate astfel sunt expresia creației intelectuale proprii a autorului lor. În schimb, același act nu îndeplinește condiția referitoare la caracterul tranzitoriu prevăzută la articolul 5 alineatul (1) din Directiva 2001/29 privind armonizarea anumitor aspecte ale dreptului de autor și drepturilor conexe în societatea informațională și, prin urmare, acest procedeu nu poate fi realizat fără consimțământul titularilor drepturilor de autor vizați. *(CJUE C-5/08, Infopaq International A/S c./ Danske Dagblades Forening)*

– O lucrare care nu este predominant originală, novatoare, fundamentală, ci e doar la nivel de compilaţie nu poate fi considerată sursa unui plagiat. Originalitatea unei lucrări este foarte rară şi gradul de originalitate depinde de genul lucrării analizate. *(Decizia Inaltei Curți de Casație și Justiție nr.8/2011)*

BIBLIOGRAFIE

Cercetarea medicală

1. WMA Declaration of Helsinki – Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects
2. Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine, Oviedo, 4.IV.1997
3. Directiva 2005/28/CE a Comisiei – Directiva 2005/28/CE a Comisiei, din 8 aprilie 2005, de stabilire a principiilor și a orientărilor detaliate privind aplicarea bunelor practici clinice în ceea ce privește medicamentele experimentale de uz uman, precum și a cerințelor pentru acordarea autorizației de fabricație sau de import de astfel de produse
4. Regulamentul (UE) nr. 536/2014 al Parlamentului European și al Consiliului, din 16 aprilie 2014, privind studiile clinice intervenționale cu medicamente de uz uman și de abrogare a Directivei 2001/20/CE

Dubla întrebuințare

1. Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT)
2. Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction
3. The Biological Weapons Convention
4. Chemical Weapons Convention
5. Regulamentul (CE) NR. 428/2009 al Consiliului din 5 mai 2009 de instituire a unui regim comunitar pentru controlul exporturilor, transferului, serviciilor de intermediere și tranzitului de produse cu dublă utilizare

6. Council Regulation (EC) No 428/2009 of 5 May 2009 setting up a Community regime for the control of exports, transfer, brokering and transit of dual-use items
7. Guidance note — Research with an exclusive focus on civil applications
8. Guidance note — Potential misuse of research

   Protectia datelor personale

9. Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor)
10. Directiva 2002/58/CE a Parlamentului European și a Consiliului din sectorul comunicațiilor publice (Directiva asupra confidențialității și comunicațiilor electronice)
11. Directiva 2006/24/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 martie 2006 privind păstrarea datelor generate sau prelucrate în legătură cu furnizarea serviciilor de comunicații electronice accesibile publicului sau de rețele de comunicații publice și de modificare a Directivei 2002/58/CE
12. Guidance note — Research on refugees, asylum seekers & migrants

Științe sociale si umane

1. Research Ethics in Ethnography/Anthropology
2. Guidance Note for Researchers and Evaluators of Social Sciences and Humanities Research 2010

Legislaţie naţională

1. Legea educaţiei naţionale nr. 1/2011
2. Legea nr. 206/2004 privind buna conduită în cercetarea ştiinţifică, dezvoltarea tehnologică şi inovare
3. Legea nr. 398/2006 pentru modificarea şi completarea Legii nr. 206/2004 privind buna conduită în cercetarea ştiinţifică, dezvoltarea tehnologică şi inovare
4. Legea nr. 319/2003 privind Statutul personalului de cercetare-dezvoltare
5. Ordinul nr. 211/2017 privind aprobarea Regulamentului de organizare şi funcţionare a Consiliului Naţional de Etică a Cercetării Ştiinţifice, Dezvoltării Tehnologice şi Inovării, precum şi a componenţei nominale a acestuia
6. Ordinul nr. 6085/2016 privind constituirea Consiliului de etică şi management universitar şi aprobarea Regulamentului de organizare şi funcţionare a Consiliului de etică şi management universitar

Standarde instituționale

1. http://www.unibuc.ro/n/despre/Codul_de_etica_al_Universitatii_din_Bucuresti.php

   Studii

2. BARRETT, R. & Malcolm, J. (2006). ”Embedding plagiarism education in the assessment process”. *International Journal for Educational Integrity*, 2(1), 38–45
3. HILLER, M. D. & Peters, T. D. (2005). ”The ethics of opinion in academe: questions for an ethical and administrative dilemma”. *Journal of Academic Ethics*, 3, 183–203

7. DEONTOLOGIA METODELOR DE CERCETARE. EXEMPLIFICARE

Dată fiind marea varietate a domeniilor de cercetare abordate în Universitatea din București, fiecare cu propria specificitate metodologică, am inserat în această secțiune, cu titlu ilustrativ, doar o dezvoltare tematică din aria studiilor literare.

Titularii de curs sunt rugați să își definească propria tematică, eventual prin consultare cu alți colegi, în raport cu profilul cursanților.

Etica studiilor literare și culturale și pericolul discriminării pe criterii de sex, rasă, etnie, orientare religioasă, politică, sexuală etc.

Prof. Dr. Bogdan Ștefănescu

3. Eticismul în studiile literare și culturale

Problema eticii și moralității în literatura modernă a polarizat lumea scrisului. Aflați pe poziții radical opuse, un L. Tolstoi susținea moralismul fără rest și considera că arta servește un scop uman mai înalt decît simpla plăcere a percepției frumosului, în vreme Oscar Wilde practica un estetism inflexibil, considerînd că subiectul ori atitudinea morală abordate de opera de artă nu au nici o relevanță în a îi determina calitatea artistică, autonomă în raport cu realitatea.

Autonomia esteticului față de imperativele morale are o redutabilă tradiție în critica literară românească, începînd cu T. Maiorescu și continuînd cu E. Lovinescu și G. Călinescu, pentru a-și găsi apărători începînd cu mijlocul anilor 1960 (sub comunism!) precum M. Călinescu, N. Manolescu, A. Marino, M. Martin ori E. Simion. Poziția adversă, a artei cu morală/tendință deține și ea un canon critic redutabil, care îi include pe C. Dobrogeanu-Gherea ori G. Ibrăileanu alături de criticii tradiționaliști ori militanți care cred că arta are o misiune superioară simplului deliciu estetic.

Disputa raporturilor dintre frumos și bine are o veche istorie, a cărei posibilă origine este dezbaterea asupra termenului de *kalokagathia* din cultura greacă antică, ce se referea la îmbinarea frumosului (*kalos*) cu binele (*agathos*) și la armonizarea tuturor trăsăturilor unei ființe umane ca atribut al nobleței și perfecțiunii. Conceptul oferă o bună intuiție a faptului că frumosul și binele au zone de întrepătrundere și interdependență, așa cum propun și pozițiile mai moderate în privința moralității și autonomiei artei. De fapt, autonomia și heteronomia coexistă contradictoriu, în raporturi variabile în operele de artă. Deși este nevoie de o înțelegere a specificului estetic al literaturii (al artei în general), adică a diferențelor față de alte forme de discurs, estetismul nu poate explica de unul singur aportul moral, religios, politic ori sapiențial al artei în societățile umane. Tot

astfel, însă, fără o înțelegere a specificului artei față de religie, politică, morală etc. nu putem înțelege experiența estetică ori imaginarul simbolic ca pe niște necesități profunde ale ființei umane.

4. Comunități privilegiate versus comunități subalterne. Pericolul discriminării în literatură și în studiile literare și culturale

Literatura polemică a feminismului ori negritudinii, alături de alte mișcări ce militau după cel de-al doilea război mondial pentru conștientizarea problemelor unor categorii umane discriminate, dezavantajate social și marginalizate cultural și pentru emanciparea acestor grupuri, au reprezentat contextul în care se impune spre finalul anilor 1960 o nouă abordare academică a literaturii și artei – studiile culturale. Acest curent critic observă că literatura și celelalte arte sînt și ele medii prin care se perpetuează inegalitățile și percepțiile clișeizate, defăimătoare asupra unor categorii lipsite de o voce proprie și de putere în societate: femeile, tinerii, clasele inferioare, rasele diferite de cea albă, etnicii ori cultele minoritare etc. Criticii care operează de pe platforma ideologică a studiilor culturale argumentează că operele de artă ce au servit astfel de interese în decursul istoriei au fost acceptate și incluse într-un „canon" pe care educația și mijloacele de comunicare în masă l-au instaurat în mentalul colectiv ca rezultat al unor ierarhii valorice. Studiile culturale subminează și „deconstruiesc" acest canon, propunînd texte ori interpretări alternative ce reprezintă perspectiva și interesele minoritarilor, a oprimaților de tot felul. Criticii culturaliști deconspiră rolul nefast al imaginilor-clișeu despre femei, negri/asiatici/indieni americani, religii ne-creștine ori adevăr și iubire propovăduite de literatură și de celelalte arte; ei se opun mentalității care crede într-o presupusă esență a unor astfel de grupuri ori în presupuse adevăruri și valori universale, de fapt jaloane ale unor comunități culturale particulare, cu comportament hegemonic, prin care impun altora standardele lor cu pretenții de reprezentativitate general-umană. Prin preluarea ne-critică a unor astfel de perspective și a discursului prin care acestea se impun, tinerele generații riscă să perpetueze comportamente excluzionare, discriminatorii și șovine.

5. Discurs și putere

Studiul literaturii și culturii a suferit mutații profunde odată cu afirmarea unor noi teorii asupra limbajului uman ca „discurs". Studiile culturale s-au folosit de teoriile radicale asupra relațiilor de putere (de ex., Nietzsche, Marxismul, Foucault), pe care le-au combinat cu înțelegerea (post)structuralistă a discursului și cu unele concepte ale psihanalizei, pentru a devoala felul în care, prin îndoctrinare și estetizare, majoritarii ori grupurile de putere au perpetuat ideologii suprematiste, discriminatorii față de comunitățile culturale marginalizate, „subalterne". Michel Foucault și Pierre Bourdieu, teoriile pragmatice asupra performativității limbajului (J. Austin, J. Searle și alți

teoreticienii actelor de vorbire), *Critical Discourse Analysis* (N. Fairclough, R. Wodak, T. Van Dijk) au impus ideea că limbajul este o formă de (inter)acțiune socială, care creează realități umane, nu doar le reflectă – este, deci, o formă de exercitare a puterii, dar și de rezistență și de subminare a puterii. Tot așa cum repartiția inegală a capitalului material (financiar, tehnologic, politic etc.) produce inegalități și relații de dominație, discrepanțele de capital simbolic (Marcel Mauss, Pierre Bourdieu) produc ierarhii de putere și se pot converti în capital social și financiar. Prin continuarea discursului patriarhal, suprematist, esențialist ori universalist în studiul literaturii și culturii se internalizează o dată în plus astfel de asimetrii în relațiile de putere și se asigură premizele ideologice pentru inechități sociale față de grupuri și comunități ignorate ori defăimate în mod tradițional și sistematic.

Exemple de teme de dicuție:

Manuale unice versus manuale alternative: cum pot ele contribui la impunerea unei viziuni canonice asupra comunităților culturale și a valorilor acestora.

Este corectitudinea politică un mijloc adecvat de redresare a inegalităților economice, sociale și culturale?

BIBLIOGRAFIE

1. BOOTH, W., ”Why Banning Ethical Criticism is a Serious Mistake”, *Philosophy and Literature*, (Vol. 22, 1998).
2. CARROLL, N., ”Moderate Moralism versus Moderate Autonomism”, *British Journal of Aesthetics*, (Vol. 38, Issue 4, 1998a).
3. FISH, Stanley. *Professional Correctness: Literary Studies and Political Change*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1995.
4. GOLDIȘ, Alexandru. *Critica în tranșee: De la realismul socialist la autonomia esteticului*. Polirom, 2011.
5. GUERIN, Wilfred, Earle Labor, Lee Morgan, Jeanne Reesman, and John Willingham. *A Handbook of Critical Approaches to Literature*. Oxford: OUP, 2010.
6. LUKE, Allan. ”Introduction: Theory and Practice in Critical Discourse Analysis”. În L. Saha (ed), *International Encyclopedia of the Sociology of Education*, Elsevier Science Ltd. https://pages.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/ed270/Luke/SAHA6.html
7. MIRCEA, Mircea. „Canonul și valorile”. ANPRO. http://www.anpro.ro/html/date/s10_2009_comunicari.pdf
8. PEEK, Ella. ”Ethical Criticism of Art”.*Internet Encyclopedia of Philosophy*, http://www.iep.utm.edu/art-eth/.
9. TURCUȘ, Florin-Claudiu. *Autonomia esteticului ca subversiune în narațiunile României anilor '60 – '80*. București: Editura Muzeul Literaturii Române. http://www.cesindcultura.acad.ro/images/fisiere/rezultate/postdoc/rapoarte%20finale%20de%20cercetare%20stiintifica%20ale%20cercetatorilor%20postdoctorat/lucrari/Turcus_Claudiu.pdf

8. REDACTAREA CORECTĂ A UNEI LUCRĂRI ACADEMICE

Prof. Dr. Marian Popescu

1. Autori, Autorat, Co-autorat

Legea 8/1996 stabilește cadrul pentru definirea noțiunii de Autor: „Este autor persoana fizică sau persoanele fizice care au creat opera". (Art.3, alin.1); „Se prezumă a fi autor, până la proba contrară, persoana sub numele căreia opera a fost adusă pentru prima dată la cunoștință publică." (Art.4, alin.1) Calitatea de Autor există individual, în co-autorat și colectiv. Legea definește drept „operă comună" opera „creată de mai mulți autori, în colaborare" iar dreptul de autor în acest caz „aparține coautorilor acesteia, între care unul poate fi autorul principal, în condițiile prezentei legi." (Art. 5, alin. 1,2)

Autorul deține drepturi morale asupra operei, care nu pot fi înstrăinate, și drepturi patrimoniale care pot fi înstrăinate.

Stabilirea calității de Autor e, nu odată, dificilă, generând suspiciuni în ce privește plagiatul sau alte forme de malpraxis academic. Situațiile cele mai frecvente privesc „traficul" de prestigiu prin care autorul (sau co-autorii) includ(e) „numele" unei alte persoane, cu prestigiu academic mai mare sau importanță într-o anume conjunctură, în calitate de co-autor al operei la care, însă, nu a avut nicio contribuție.

Cercetătorii au constatat existența și persistența benefică a *rețelelor de co-autorat*, ferment al Colaborării în mediul de Cercetare, dar și a situațiilor penibile ale falsului co-autorat sau a citării excesive între membrii unui grup în vederea creșterii artificiale a indicelui Hirsch, de pildă. Domeniile de cercetare își stabilesc reguli proprii privind stabilirea calității de Autor și Co-autor, în funcție de contribuția intelectuală, organizarea, conducerea și supervizarea finală a lucrării. O cercetare românească[1] examinează caracterisiticile particulare ale rețelelor de co-autorat în România, Polonia și Slovenia, factorul lor deformator și efectul asupra modurilor citării.

---

[1] Marian-Gabriel HÂNCEAN, "The impact of personal co-authorship networks on the citation distribution within academic communities", prezentată la ICUB, 4 nov.2016.

Enorm de multele situații de atribuire eronată a calității de Autor, sau de aducere la cunoștința publică a operei sub alt nume decât cel al „creatorului” ei, din literatură, pictură, muzică, științe demonstrează nu numai cât de dificilă e stabilirea acestei calități, ce consecințe, multe dintre ele grave, decurg din falsa atribuire și impostura academică. Exercitarea funcției-autor, cum o denumește Michel Faucault, presupune nu numai, în cazurile textelor științifice, citarea corectă, ci și fiabilitatea conținutului citat. (FOUCAULT: 33-63)

Întrucât succesul în cercetarea modernă depinde esențial de ideea de Colaborare, să observăm că ea implică, prin elementele sale de bază – cooperare, încredere, colegialitate, corectitudine și responsabilitate – fixarea calității de Autor, Co-autor, Autor principal. (SHAMOO, RESNIK: 48) Nivelul calității auctoriale într-un mediu academic dă și instituției respective o rațiune solidă a dezvoltării sale din perspectivă deontologică.

Abaterile de la buna conduită în cercetare, în acest caz, sunt consemnate în Legea 206/2004, la Art.2:

„c) includerea în lista de autori a unei publicații științifice a unuia sau mai multor coautori care nu au contribuit semnificativ la publicație ori excluderea unor coautori care au contribuit semnificativ la publicație;

d) includerea în lista de autori a unei publicații științifice a unei persoane fără acordul acesteia;

e) publicarea sau diseminarea neautorizată de către autori a unor rezultate, ipoteze, teorii ori metode științifice nepublicate”.

Ce relație poate exista între ideea de „Autorat” și cea de „Copie”? Chestiunea trebuie observată în planuri distincte: cultural, tehnologic (apariția tiparului, în general, a tehnologiilor scrisului, apariția internetului), lingvistic, economic (tensiunile, inclusiv cele juridic-legislative, privind drepturile de autor și exploatarea acestora). O situație specială a acestei relații e autoplagiatul, în care atât originalitatea, etica și folosirea aceluiași material prin copiere sunt puse în discuție (v. **Autoplagiatul**). O altă situație se referă la reciclarea și publicarea aceluiași material, fără vreun adaos original și fără să fie o copie fidelă, în același timp. Sunt puse în discuție aici Copia, etica și intenția de a înșela atunci când reciclarea servește creditării academice sau în cercetare.

Să observăm, de la început, că ideea de Copie o premerge pe cea de Autor. Necesitatea de a copia (pergamente, manuscrise pe suport de hârtie, desene, imagini, partituri, schițe, grafice etc.) a fost/este atât de mare, încât mult din progresul economic, social nu ar fi fost posibil fără copiere. O pledoarie cu explicații extinse privind copiatul e în cartea lui Marcus Boon (BOON 2010). Nu orice copiere este blamabilă. Ea devine astfel când sunt încălcate drepturi de proprietate intelectuală, de autor, când „originalul” este contrafăcut.

Ideea de Copie a fost/este mereu pusă în relație cu aceea de Original. Legislația nu este foarte clară în ce privește ideea de „operă originală”, deși prevede calitatea aceasta a operei: „Constituie obiect al dreptului de autor operele originale de creație intelectuală în domeniul literar, artistic sau științific, oricare ar fi modalitatea de creație, modul sau forma concretă de exprimare și independent de valoarea și destinația lor,...”.

2. Copie, a copia în epoca digitală

Odată cu apariția internetului, folosit extensiv de studenți pentru copy-paste, conceptul de „copie”, în raport cu cel de „original”, este chestionat, de două decenii, cel puțin, în literatura de specialitate (filonul platonician privind „copia” a răzbătut, prin Renaștere, până azi). Baza morală a lui „a copia” e acum pusă în discuție și cred că studenții noștri ar putea beneficia de invitația la o re-fixare a unor fundamente morale. Copierea ilicită din internet, nu numai că substituie fraudulos efortul propriu pentru realizarea unei lucrări, dar sacrifică aspectul original al acesteia. Plagiatul prin preluare de pe internet a devenit mai ușor și a permis proliferarea sistemului de înșelăciune contractuală (*contract cheating* și site-urile specializate în furnizarea, la cerere, contra cost, a produsului cerut: lucrare de licență, disertație, referate etc. Denumite și *Essay Mills* (fabrici de lucrări), acestea au situație legală intens criticată la această oră.

Internetul produce, astfel, noi provocări pentru ideile de Plagiat, Autorat, Copie, Remix, Drepturi de autor ș.a. Jonathan Bailey[2] observă că modurile citării la elevi și studenți sunt puternic influențate de internet (v. cum se citează pe rețele de socializare, de pildă) și crede că preocuparea pentru instruirea lor în școală în acest sens trebuie să fie mai intensă și mai timpurie. Un aspect important e că problema plagiatului prin internet și a preluărilor de conținut în moduri schimbate ale citării devine, în multe țări, una publică.

Am scris despre acest fenomen, al preluării agresive, compulsive, din internet, cu consecințe clare, unele psihologice grave, și l-am numit „mintea copy-paste”.[3]

Studenții noștri ar putea beneficia de o instruire mai insistentă, consecventă pe parcursul școlarității astfel încât citarea, referențierea (v. **Indicarea corectă a surselor** și **Modalități de referențiere și citare**) să nu devină o problemă cu efecte adverse asupra situației lor academice și chiar a tutorelui/supervizorului lor academic.

[2] BAILEY Jonathan, ”5 ways the Internet Changed Plagiarism”, în *PlagiarismToday*, 30 mai 2017 (v. https://mail.google.com/mail/u/0/?tab=wm#label/Plagiat/15c59ac8ec669502

[3] POPESCU, Marian, „Mintea Copy-paste”, articol de pe blogul autorului, www.marianpopescu.arts.ro, 16 iulie 2016

BIBLIOGRAFIE

Legea 8/1996, cu modificările ulterioare (www.Lege5; accesarea modificărilor presupune abonament)

Legea 206/2004, cu modificările ulterioare (http://www.Lege5)

Legea 1/2011, cu modificările ulterioare (http://www.Lege5)

BOON, Marcus (2010), *In Praise of Copying*, Harvard U.P. (disponibilă și online la: http://www.hup .harvard.edu/features/in-praise-of-copying/)

FOUCAULT, Michel, *Ce este un autor?*, Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2004

HOSTIUC, Sorin; CURCA, George Cristian, *Etica publicării științifice. Mic îndreptar pentru științele biomedicale*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2012

ISOC Dorin, *Ghid de acțiune contra plagiatului. Buna conduită, prevenire și combatere*, Ecou transilvan, Cluj-Napoca, 2012

SHAMOO, Adil E., RESNIK, David B., *Responsible Conduct of Research.* Oxford University Press, New York, 2003

3. Indicarea corectă a surselor

Despre această temă s-a scris și s-a publicat foarte mult. Această operațiune esențială pentru deontologia academică este însoțită și de condiția unei alegeri sau impuneri. Care e modalitatea, *stilul* de **referențiere** și **citare** pe care le alegi? Alegerea indică și apartenența la un tip de cultură academică, cunoașterea eficace a utilizării autorilor și lucrărilor lor publicate până la tine. Odată alegerea făcută, în cunoștință de cauză, conform normelor culturii academice căreia îi aparții, odată exersată, ea va deveni reflex și te scutește, apoi, de eforturi inutile. Nu e fără folos și cunoașterea altor stiluri decât cele ale culturii tale universitare: sunt edituri, reviste care *cer* un anume stil de citare.

Denominarea Bibliografie, folosită încă intens la noi, nu face clară distincția între **citare** și **referință**. Construcția listei referințelor la finalul lucrării este o operațiune complexă, care denotă și modul în care autorul și-a construit planul lucrării, și-a înscris distinct obiectivele și a creditat lucrările semnificative pentru tema sa. Notele de subsol, care adesea sunt indicații bibliografice, sunt mai puțin folosite la noi pentru alte precizări decât cele ale surselor.

Indicarea corectă a surselor e un indiciu al standardului etic operațional al autorului, al modului său de raportare atât la propriul său mediu academic, de cercetare, cât și la colegii/colegele din alte comunități academice.

Cele mai cunoscute stiluri sunt:

APA (American Psychological Association)

Acesta de citare cuprinde cele mai multe dintre situațiile standard în care se află cel/cea care face citarea/referențierea. Insistența e pe numele autorului și anul de apariție a lucrării.

Citarea apare în text în două forme**:** în paranteză: ”(Albu 2012: 23)” sau narativ: ”Albu (2012: 23) a scris despre filosofia detașării”.

Referințele construiesc bibliografia și înseamnă lista de la finalul lucrării cu datele complete de identificare ale lucrării citate: ”Albu, I. (2012), *Despre detașare*. Iași: Polirom”

MLA (Modern Language Association)

Stilul acesta de citare/referențiere e familiar multora. El încearcă să adapateze regulile la varietatea enormă a surselor și a modului de alcătuire a Bibliografiei finale. Noi folosim încă acest termen, “bibliografie”, care are originea în cuvinte grecești însemnând “carte”, “scris”, în timp ce varietatea surselor include azi pe cele online (de tip scris, video, audio, slides ș.a.). Regulile de bază MLA, de pe site-ul Universității Pardue, de exemplu:

– https://owl.english.purdue.edu/owl/resource/747/01/

– http://www.mla.org/MLA-Style/What-s-New-in-the-Eighth-Edition

Chicago

Este stilul care acordă mare importanță citării prin note (de subsol sau de sfârşit de capitol/lucrare). În același timp, stilul e eficient pentru credibilitatea indicării surselor în contextul unei suspiciuni de plagiat sau testări a similitudinii.

Regulile de bază ale stilului Chicago, pe site-ul Universității Pardue, de exemplu:

– https://owl.english.purdue.edu/owl/resource/717/01/

Harvard

Stilul e simplu, pune în prim plan Autorul și Data, dar, la fel ca și celelalte stiluri, se adaptează variatelor tipuri de surse și suporturi (hârtie, digital).

Regulile de bază ale stilului, pe site-ul Imperial College of London, de pildă:

–http://www.imperial.ac.uk/media/imperial-college/administration-and-support-services /library/public/Harvard.pdf

Dintre multele tutoriale sau ghiduri:

– https://redactareacademica.wordpress.com/2015/04/28/tutorial-stil-de-citare-apa/comment-page-1/

– A guide to the APA 6th ed. referencing style (http://www.apastyle.org/manual/)

– http://www.humanistica.ro/meniu/Reguli de citare.pdf

– Ghid de scriere academică pentru studenți, SAR, ANOSR, 2017 (http://www.romaniacurata.ro/wp-content/uploads/2017/07/Ghid-de-scriere-academică-pentru-studenți.compressed-1.pdf

Un aspect important al muncii privind indicarea corectă a surselor și adoptarea unei modalități de referențiere și de citare e cel privitor la *organizare*. Insistăm prea puțin pe acest tip de instruire a studenților.

Câteva reguli de bază, așa cum le-a sistematizat Leslie Stebbins (STEBBINS 2006: 155):

– Când faci *copy-paste* dintr-o sursă, copiază întreaga citare (autor, titlul, dată, editură);

– Când citezi de pe o pagină de web, pune și data accesării;

– Fie pui toate Notele într-un document Word (”depozitul” tău), marchează (de ex. color) textul care nu e al tău astfel încât, atunci când te apuci de scris, să nu încurci ce scrii *tu* cu ce ai copiat din *alții*;

– Folosește **bold** sau ( ) pentru comentarii sau parafraze care sunt cu cuvintele tale;

– E util să *scrii cu cuvintele tale* rezumatul ideilor, esența conținutului pe care s-ar putea să-l folosești în lucrare (nu uita să indici din ce este dedus rezumatul, esența);

– Orice notă de mână, pune-o în format electronic și stochează în “depozitul” de Note;

În lucrul cu studenții, important, în tehnica referențierii și a citării este adecvarea selecției surselor, a conținuturilor, la ceea ce scrie studentul. Citarea e, de multe ori, efectul unei *similitudini*: ai găsit ceva *asemănător*, care ar *ilustra* ideea ta, dar, de multe ori, se vede că citarea nu produce semnificativ *îmbogățirea* conținutului. Desigur, citarea, referențierea pentru *susținerea punctului de vedere personal* presupun accesarea unei mase mari de surse. Studenților le-ar fi utilă indicarea *reperelor mari* (site-uri specializate, baze de date de profil ș.a.) și instrucțiuni de folosire a acestora.

E instructiv să afli cum funcționează, din punctul de vedere al citării, referențierii, un sistem de detectare a *similitudinilor,* cum este Ithenticate, de pildă, sau Urkund, care pare mai performant.

BIBLIOGRAFIE

– Leslie F. Stebbins, *Student Guide to Research in the Digital Age: How to Locate and Evaluate Information Sources* (Westport, CT: Libraries Unlimited, 2006), 155, http://www.questia.com/read/119705542/student-guide-to-research-in-the-digital-age-how. (accesat 27 septembrie 2017)

– http://www.ithenticate.com/hs-fs/hub/92785/file-1384442395-pdf/iTh_documentation/iThenticate_Manual.pdf?t=1501844642002

http://www.urkund.com/en/

9. PLAGIATUL

Prof. Dr. Marian Popescu
Prof. Dr. Dumitru Sandu
Prof. Dr. Bogdan Ștefănescu

1. DEFINIREA PLAGIATULUI

a) Definiții juridice (legislația națională)

Plagiatul este un fenomen de-a dreptul endemic în lumea academică (Maurer, Kappe și Zaka 1051). În România, plagiatul a constituit în ultima vreme un subiect de interes public, implicând o serie de politicieni în scandaluri publice, dintre care cel mai notoriu a fost cazul plagiatului lucrării de doctorat de către prim-ministrul Victor Ponta. Plagiatul este înțeles în general ca o formă de furt intelectual prin care se obțin printr-o înșelăciune calificative, grade și titluri, precum și avantaje financiare ori sociale, adesea cu încălcarea drepturilor de autor ale altora. Cu toate acestea, plagiatul nu este definit în legislația română decât într-un scop destul de restrâns și de către o singură lege – Legea 206/2004 privind buna conduită în cercetarea ştiinţifică (*apud* Florea I.1.).

Plagiatul este, conform dispozițiilor art. 4 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 206/2004, „expunerea într-o operă scrisă sau o comunicare orală, inclusiv în format electronic, a unor texte, expresii, idei, demonstraţii, date, ipoteze, teorii, rezultate ori metode ştiinţifice extrase din opere scrise, inclusiv în format electronic, ale altor autori, fără a menţiona acest lucru şi fără a face trimitere la sursele originale (s.n.)". La art. 4 alin. (1) lit. e) din aceeași lege, **autoplagiatul** este definit ca „expunerea într-o operă scrisă sau o comunicare orală, inclusiv în format electronic, a unor texte, expresii, demonstraţii, date, ipoteze, teorii, rezultate ori metode ştiinţifice extrase din opere scrise, inclusiv în format electronic, ale aceluiaşi sau aceloraşi autori, fără a menţiona acest lucru şi fără a face trimitere la sursele originale (s.n.)".

N.B.: *Sub incidența legii intră doar personalul care activează în domeniul cercetare-dezvoltare, inclusiv cadre didactice universitare, (definit în Art. 6 din Legea nr. 319/2003) și beneficiarii unor fonduri publice de cercetare-dezvoltare. (Art. 1, alin. 4 din Legea 206/2004). S-ar părea că, dintre studenți, doar doctoranzii intră în această clasificare, nu și masteranzii ori studenții ciclului de licență. (apud Florea I.3.).*

b) <u>Definiții instituțional-academice</u>

În pofida definirii și descrierii relativ sumare a plagiatului în legislația națională, se cuvine ca universitățile românești să își asume răspunderea publică de a combate acest fenomen ce constituie o ilegalitate și o abatere de la normele deontologice ale universităților de elită ale lumii. De aceea, Universitatea din București cuprinde în texte normative interne referiri explicite la condamnarea și sancționarea plagiatului (Carta UB, Codul de Etică al UB, Regulamentul UB privind activitatea profesională a studenților) și monitorizează cazurile de încălcare a acestor norme prin Comisia de Etică a UB și prin alte corpuri constituite la nivelul diverselor structuri din cadrul Universității (facultăți, centre de cercetare, școli doctorale, departamente).

Universitatea din București

Plagiatul este definit, cu unele diferențe, doar în *Ghidurile împotriva plagiatului* redactate de către Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării și de către Centrul de Cercetare în Etică Aplicată, precum și în *Regulamentul privind activitatea profesională a studenților* redactat de către Facultatea de Limbi și Literaturi Străine (precizările de acolo fiind îmbrățișate ulterior, cu mici modificări, și de către Facultatea de Litere). Există referiri implicite ori tangențiale la unele forme de fraudă academică subsumabile plagiatului și autoplagiatului în Codul de Etică al UB (Cap. II, art. 8-28), dar nu există o definiție a plagiatului în niciunul dintre normativele UB.

Universitățile de top din clasificarea Quacquarelli Symonds

Trecând în revistă reglementările impuse de unele universități de pe primele 10 poziții ale topurilor ARWU Shanghai și Quacquarelli Symonds (MIT, Stanford, Harvard, Caltech din SUA și Oxford și Cambridge din Marea Britanie) observăm că și acestea oferă doar definiții minimaliste ale plagiatului, completate, însă, de tutoriale fizice ori on-line și de descrieri mai detaliate ale formelor de plagiat, precum și de sugestii și căi efective de evitare a acestuia.

Tabel comparativ cu asemănări și discrepanțe între definițiile din documentele normative ori îndrumările metodologice ale UB și ale unor universități de top.

UNIVERSITATEA	**Ce este luat fără menționarea surselor**				**Consimțire a sursei este relevantă**	**Condamnarea plagiatului și în comunicările orale/directe**	**Recunoașterea paternității (mențiune în text)**	**Indicarea sursei bibliogr.**	**Condamnarea plagiatului neintenționat, din ignoranță**	**Condamnarea ajutorului/ colaborării nedeclarate**	**Auto-plagiatul**	**Observații**
	Idei	Expresii/ formulări	Texte/ Lucrări	Metode, scheme, principia								
OXFORD	DA		DA		DA		DA	(DA ”full acknowledgement”)	NU	DA	DA	Def.minimalistă, vagă, detaliată prin descr. formelor de plagiat
CAMBRIDGE	DA		DA						DA	DA		Def.minimalistă, vagă, detaliată prin descr. formelor de plagiat
MIT	DA	DA		DA (”assertionsdata, or figures”)			DA	DA		DA		Def.minimalistă, vagă, detaliată prin descr. formelor de plagiat
STANFORD	DA	DA	DA	DA			DA	DA				
HARVARD	DA		DA	DA		DA		DA		DA	DA	Plagiatul nu e definit; este detaliat ce trebuie să facă studenții ca să evite plagiatul
CALTECH	DA	DA	DA				Implicit	DA		DA		Def.minimalistă, vagă, detaliată prin descr. formelor de plagiat
UNIV. BUCUREȘTI Cod de Etică	DA	DA	DA	DA			DA	DA	DA		DA	
UNIV. BUCUREȘTI Ghid FJSC	DA	DA	DA				DA				DA	Mai multe definiții generice, minimaliste. Nu este detaliat plagiatul, ci doar drepturile de autor (Legea 8/1996) și încălcările bunei conduite din Legea 206/2004 (care depășesc sfera plagiatului)
UNIV. BUCUREȘTI Ghid CCEA	DA	DA	DA	DA			DA	DA		DA	DA	
UNIV. BUCUREȘTI Regulamentul Stud. FLLS	DA	DA	DA			DA	DA	DA	DA	DA	DA	

c) Definirea conceptuală și operațională în recunoașterea plagiatului[4]

În pofida variațiilor contextuale, de timp și spațiu, plagiatul este definit, conceptual, în majoritatea formulărilor, ca **preluare** prin **recunoaștere inadecvată** a unor **componente intelectuale** (idei, text, date, metode) din **opera**[5] **unui alt autor,** în cadrul unei **opere difuzate sub semnătură proprie**. Pledează în favoarea ideii de generalitate a unei astfel de abordări un sondaj internațional care a determinat, la nivelul a 53 de definiții ale plagiatului, șase componente cheie referitoare la ”(1) **materialul** care a fost (2) **preluat** de la (3) **o anume sursă** de către (4) **cineva**, (5) **fără recunoaștere** și (6) **cu sau fără intenția** de a înșela (Flowerdew & Li, 2007: 163). Într-o sinteză de dată recentă se accentuează asupra faptului că plagiatul ca abatere de la bunele practici de integritate în cercetare este o preluare fără **recunoaștere adecvată** din lucrarea originală a altui autor (ALLEA, 2017). Seria de abateri deontologice de care aparține plagiatul mai include și prezentarea unor date ca și cum ar fi rezultat de măsurători reale (**prefabricare**) și **falsificarea** rezultatelor de cercetare.

Aceste definiri ale plagiatului sunt în deplină concordanță cu accepțiunea dată conceptului și în Legea 206 din 2004. Regăsim și aici elementele definitorii pentru plagiat rezultate din sondajul anterior menționat (opera de autor în care se preiau, fără recunoaștere adecvată, componente din opera altui autor).

La definirile conceptuale menționate este de adăugat și definirea operațională, cu o listă relativ completă a ceea constituie plagiat. Un bun exemplu în acest sens este definirea operațională disponibilă pe site-ul University College of London[6].

Recunoașterea plagiatului poate fi realizată în baza unor principii care nu fac altceva decât să operaționalizeze definiția conceptului și a unor procedee care, la rândul lor, permit aplicarea efectivă a principiilor în practica de măsurare a variațiilor calitative și cantitative ale fenomenului[7].

Întrebări: Este corect să se discute despre plagiat ca furt? Dacă ”da”, în ce sens? Cu ce ați completa definirea operațională a plagiatului în varianta UCL?

---

[4] Prezenta secțiune de curs urmează, în esență, liniile de argumentare susținute în ghidul Consiliului Național de Etică a Cercetării (CNECSDTI) referitor la „principii și procedee de identificare a plagiatului” (în curs de difuzare pe site-ul Consiliului), cu adaptări de rigoare pentru cadrul de față. O primă formă a acestui ghid și discuții asociate lui sunt disponibile la http://www.contributors.ro/administratie/educatie/spre-o-diagnoza-integrata-a-plagiatului/ .

[5] Termenii de ”autor”, ”creație intelectuală” și ”operă” sunt folosiți în sensul precizat, în context legislativ românesc, în legea 8/1996.

[6] ”Plagiarism is: submitting someone else's work as your own; copying words or ideas from someone else without giving credit; failing to put a quotation in quotation marks giving incorrect information about the source of a quotation; changing words but copying the sentence structure of a source without giving credit; copying so many words or ideas from a source that it makes up the majority of your work, whether you give credit or not” (https://www.ucl.ac.uk/students/exams-and-assessments/plagiarism).

[7] Tehnic vorbind, identificarea plagiatului într-o lucrare pune exact problemele măsurării oricărui fenomen care este alcătuit dintr-o mulțime de acte sau evenimente de același tip. În acest caz elementele constitutive pentru plagiat sunt idei, cuvinte, structuri de frazare, date, tabele sau metode preluate în lucrarea proprie fără citarea adecvată regulilor deontologice de cercetare științifică.

2. VALORILE CARE FUNDAMENTEAZĂ COMBATEREA ȘI SANCȚIONAREA PLAGIATULUI

Problema plagiatului intră în sfera deontologiei academice, adică ține de normarea conduitei și moralității comunităților academice în virtutea unor valori, principii și standarde autoimpuse. Deși stabilirea acestor jaloane de moralitate academică nu depinde în principal de consecințele acțiunilor, acestea sînt determinante în judecarea și sancționarea acțiunilor și comportamentelor din lumea academică.

Din felul în care universitățile definesc și descriu plagiatul, precum și din politicile lor de prevenire și sancționare a acestuia, rezultă cîteva principii și valori ale deontologiei academice, la care aderă și Universitatea din București:

– onestitatea și onoarea;

– echitatea (evaluarea fiecăruia după propriile performanțe);

– originalitatea și creativitatea cercetării;

– excelența în predare și în procesul de învățare.

Deschiderea internațională și multiculturală a universităților de astăzi a condus la înțelegerea comparativă a normelor deontologice. Lumea academică a observat că practicile acceptabile ale citării și onestității academice variază în funcție de disciplină, gen (discursiv) și situație academică, dar și de la o cultură la alta. De aceea, este nevoie ca principiile și normele deontologice, inclusiv cele legate de plagiat și de conduita citării, să fie contextualizate și explicate clar și în detaliu.

Desigur, prevenirea plagiatului este de preferat situațiilor de concentrare pe suspiciunile legate de acest tip de fraudă intelectuală. Precum în cazul oricărei maladii, însă, odată ce apare un simptom este important ca diagnosticarea să fie corectă. Răspunsul trebuie dat nu numai în termeni de alb și negru, de ”este” sau ”nu este” ci, mai ales, de gravitatea încălcării regulilor de deontologie profesională. De aici decurg și evaluările în legătură cu sancțiunile adecvate în cazul în care suspiciunile sunt întemeiate. Importanța acestui capitol în arhitectura generală a cursului decurge, însă, și din considerente de prevenire a furtului intelectual de tip plagiat și prin descurajarea ideologiilor pro-plagiat care tacit sau explicit îl favorizează. După cum vom vedea, fiecare dintre principiile care ghidează procedeele de recunoaștere a plagiatului poate avea o funcție pozitivă în demontarea pseudo-argumentelor menite să îl tolereze sau favorizeze.

3. NORME ȘI PROCEDEE DE IDENTIFICARE A PLAGIATULUI

a) <u>Principii[8] de diagnosticare a gradului de respectare a normelor de bună conduită în cercetarea științifică</u>

Aceste principii sunt codificate la modul general în legi, dar și la nivel de ghiduri de operare specifice diferitelor țări sau comunități. Există principii generale pentru toate cele trei tipuri de fraudă intelectuală[9] – prefabricare date, falsificare date și plagiat –, dar și principii specifice fiecăruia dintre tipurile menționate. În cazul de față ne vom referi strict la principii și procedee[10] valabile pentru evaluările legate de suspiciunile de plagiere în domeniul cercetării științifice din România.

1. Plagiatul este cu atât mai **sever[11]** cu cât:
    a. este marcat în mai mare măsură de **intenționalitate** și nu decurge din simplă necunoaștere a regulilor de bună conduită științifică sau din simple erori materiale de redactare;
    b. acoperă o **mai mare pondere** din formele de prezentare a operei analizate (cuvinte, paragrafe, pagini, tabele, grafice);
    c. **încărcătura de idei** originale preluate fără recunoașterea adecvată a sursei este mai mare în arhitectura lucrării, iar acestea sunt localizate în mai mare măsură în introducere, concluzii sau alte secțiuni ale lucrării destinate în mod special contribuțiilor specifice autorului;
    d. manifestă în mai mare măsură un **caracter repetitiv** în seria lucrărilor semnate de autorul suspectat de plagiat.
2. **Logica de tip compensatoriu nu este indicată** în diagnosticarea plagiatului. Concluzia finală a analizei nu decurge din ”suma aritmetică” a părților sau componentelor conforme și a celor neconforme cu deontologia științifică în cadrul lucrării evaluate.

---

[8] Primele cinci principii sunt constitutive, legate de conținutul și forma operei analizate, iar ultimele două, 6 și 7, sunt extrinseci, asociate fie cu modul de utilizare a lucrării în cauză, fie cu tehnica folosită pentru diagnosticarea plagiatului.

[9] *Codul European de conduită pentru integritatea în cercetare* elaborat de ALLEA (2017) menționează o listă de nouă astfel de principii (p.9): acuratețe-obiectivitate și completitudine în examinarea violărilor sau suspiciunilor de abatere de la normele de bună conduită, evitarea conflictului de interese, formularea unor concluzii ale investigației, confidențialitate pentru protejarea celor care fac investigația, protejarea instituțională a denunțătorilor, transparența publică a procedurilor de evaluare, buna-credință a tuturor părților implicate în evaluare, corecta informare a celor suspectați de plagiat asupra analizelor care îi privesc, sancționarea proporțional cu gravitatea faptei, prezumpția de nevinovăție a celor suspectați de plagiat până la proba contrarie.

[10] Codificarea pe care o propunem derivă nu numai din literatura de specialitate ci și, direct, din experiența acumulată de autorii capitolului în evaluarea diferitelor lucrări de cercetare suspecte de plagiat în cadrul comisiilor de etică din care au făcut sau fac parte, CNTDCU, CNE etc.

[11] Criterii similare în identificarea severității plagiatului sunt adoptate și în abordarea propusă de către Universitatea Rutgers (http://academicintegrity.rutgers.edu/academic-integrity-policy/levels-of-violations-and-sanctions/, consultat la 28 septembrie 2017)

3. **Plagiatul de text** care incorporează idei pretins a fi minore de către autor sau de către apărătorii săi este tot plagiat de marcă stilistică în redactare. Desigur, evaluarea acestui gen de abatere de la normele de bună conduită se va face și prin luarea în considerație a volumului de text preluat în sistem bloc sau cu păstrare a structurilor de frazare, dar cu ”mozaicarea” paragrafelor preluate ilegitim prin înlocuirea unor cuvinte, sintagme sau propoziții.
4. **Lipsa legislației de ”azi”** la data când a fost publicată lucrarea analizată nu constituie un argument justificativ pentru plagiere. Comunitatea științifică românească, prin elitele ei veritabile a fost în permanență conștientă de exigențele de bună practică în domeniu. Dovadă clară în acest sens este viabilitatea lucrărilor pe care aceștia le-au semnat în diferite etape istorice ale României moderne.
5. Recunoașterea plagiatului nu se poate reduce la o simplă raportare de procent de text cu mare **similitudine cu alte texte de pe internet**, detectat ca atare prin softuri specializate. Folosirea simultană cu înregistrările de similitudine de text a evaluărilor de conținut, privitoare la idei preluate neadecvat sub aspectul modului de citare, este obligatorie.
6. **Componentele cunoașterii comune** nu intră strict sub incidența principiilor de deontologie anterioare.
    a. Acest principiu, însă, nu poate fi considerat ca bază pentru ideologiile care consideră că formulările interpretative asupra unor evenimente istorice, acte normative sau regularități științifice pot fi preluate oricum, fără citările adecvate. Aceste interpretări au o încărcătură de originalitate dată cel puțin de modul de frazare, care face ca preluarea lor fără recunoașterea adecvată a sursei să poată duce tot la o culpă de plagiere.
    b. Atunci când preluarea dintr-o sursă de cunoaștere comună este masivă și aduce o contribuție importantă la lucrarea proprie, citarea ei corectă se impune. Altfel textul poate fi considerat plagiat [12].
7. Gravitatea actului de a plagia este dată nu numai de caracteristicile anterior menționate legate de modul în care a fost realizată opera cu fraude de tip plagiat. Contează în evaluare și modul în care este utilizată de către autor lucrarea respectivă. Folosirea ei pentru a aduce **avantaje materiale sau de promovare profesională** autorului este o circumstanță agravantă în diagnosticarea abaterii de la normele de bună conduită științifică.

[12] ”Note, finally, that when you draw a great deal of information from any single source, you should cite that source even if the information is common knowledge, since the source (and its particular way of organizing the information) has made a significant contribution to your paper” (Harvey, 2008: 14).

În legătură cu fiecare dintre cele șapte principii anterior menționate s-au dezvoltat **ideologii specifice pro-plagiat**, în totală contradicție cu litera și spiritul cerințelor de bună practică pe care acestea le incumbă. Este vorba de ideologii mai mult sau mai puțin articulate, prezente, însă, din plin în dezbaterea publică din România, în special după devoalarea unor cazuri de plagiat, de diferite tipuri și extensii, la nivelul elitei puterii (Victor Ponta, Gabriel Oprea, Petre Tobă, Laura Codruța Kovesi). Cel mai frecvent a fost adoptată ideologia „așa era pe vremea când am scris eu teza de doctorat, nu erau legile de azi”. În aceeași linie de discurs pro-plagiat sunt și formulări de tipul: „am preluat numai informații banale, fără valoare de originalitate”, „softul folosit în analiză nu a indicat decât 5% din lucrare suspectă de plagiat” etc.

Întrebări: Care dintre principii vă pare a fi de maximă importanță în diagnosticarea plagiatului? Care dintre principii vă pare a fi mai puțin adecvat în identificarea plagiatului? Ce principiu ați mai adăuga la cele șapte?

b) <u>Norme de identificare a plagiatului</u>

Prezentarea de mai jos nu reia în detaliu întreaga listă de procedee specificate pentru aplicarea operațională a principiilor menționate în secțiunea anterioară[13]. Detaliem în acest caz numai câteva dintre procedeele care ne par a fi de maximă utilitate în operaționalizarea principiilor prezentate în secțiunea anterioară.

Câte cuvinte succesive, preluate ca atare, fără citarea de rigoare, constituie act de plagiat?	Pentru spațiul academic american, un cunoscut autor de metodologie sociologică indică pragul de opt cuvinte (Babbie, 2015). În genere, în spațiul academic românesc sunt evitate astfel de praguri cantitative. Regula relativ simplă poate stabili ca limită maximă numărul de cuvinte care poate fi ținut minte pe dinafară de către o persoană obișnuită specializată într-un anume domeniu. (Probabil că pentru științele socio-umane pragul respectiv este undeva la maximum 15-20 de cuvinte).

[13] Lista lor de detaliu este disponibilă la http://www.contributors.ro/administratie/educatie/spre-o-diagnoza-integrata-a-plagiatului/ și o formă ușor modificată a textului respectiv este în curs de publicare pe site-ul Consiliului Național de Etică.

	Desigur practica de a lucra cu formulări fixe, standardizate, diferă de la domeniu la domeniu și trebuie avută în vedere.
Toleranță la plagiatul de tip mozaic (înlocuire de cuvinte în cadrul unui bloc de text)?	Greu de pus, în acest caz, o limită de număr de cuvinte ca în cazul de mai sus. Contează numărul de paragrafe preluate în stil plagiat mozaicat, conținutul textului etc. Absența ghilimelelor în astfel de cazuri duce la texte în care nu mai știi cine este autorul.
Judecare prin procent de text plagiat din total lucrare sau...?	Stabilirea unei limite convenționale de text care poate fi plagiat (4%, 5%, 6%......) este complet contraproductivă din punct de vedere academic. Este un mod de a ignora faptul că: ideile plagiate sunt mai importante decât numărul de cuvinte furate; același procent aplicat la totaluri foarte diferite de 100, 200, 300... de pagini duce la număr de pagini foarte mare pentru care se acordă ”iertarea de plagiat”.
Interpretarea textului normativ poate fi plagiată fără rezerve pentru că „este normativ”?	Nu. Interpretarea textelor normative este o operațiune intelectuală individuală prin conținut și prin frazare. Același raționament este de adoptat și în cazul interpretării evenimentelor istorice sau al descrierilor geografice care nu sunt strict standardizate.
Firul inconsistențelor duce la o bună diagnoză	Citările în variante bizare gen ”Apud Stiglitz Joseph” sau ”Apud Bary Buzan” (ca nume de autori, cu apud cu tot) sunt un astfel de fir (Șercan, 2015). Amestecul de stiluri de editare în același text (APA, HARVARD etc.) poate fi un indicator de plagiat.

Întrebări: Ar fi utilă, în spațiul universitar românesc, adoptarea unor praguri de tipul „o lucrare este plagiată dacă are x% text preluat fără citările de rigoare”? Ar fi util, pentru același spațiu să fie stabilită o limită de cuvinte succesive care pot fi preluate ca atare, fără citarea de rigoare?

Identificarea caracterului intențional al plagiatului

- Plagierea modurilor de interpretare: **parafrazările preluate incorect, cheie de maximă eficiență în recunoașterea caracterului intențional al plagiatului.** Cum probabilitatea ca doi autori diferiți să parafrazeze identic sau în formulări foarte apropiate (printr-un set de formulări care nu se pot ține minte cu ușurință) opera unui al treilea autor este foarte mică, rezultă că plagierea unei astfel de formulări perifrastice este probă convingătoare de intenționalitate în plagiat.
- **Falsitatea motivației de necunoaștere a regulilor de citare** ca sursă de plagiat neintenționat poate fi ușor demontată dacă în cadrul aceleiași lucrări suspecte de plagiat apar și citări corecte (cu sursă bibliografică, pagină, ghilimele de marcare a textului preluat) și incorecte. Este evident că același autor nu poate fi, în același timp, și informat și necunoscător al regulilor de redactare corectă.

c) <u>**Procedee de identificare a plagiatului**</u>

Tehnologiile/programele automatizate de detectare a plagiatului (Turnitin, iThenticate, Grammarly, Plagscan etc.).

Evident că mijloacele automatizate, programele și platformele computerizate, nu pot stabili decât asemănările la nivelul exprimării lingvistice (coincidențe la nivelul unor frazări mai ample). Ele nu pot detecta plagiatul de idei ori metode de analiză, de exemplu, ori (auto)citările indirecte și parafrazările care nu implică ghilimele. (Uneori, nu sunt remarcate nici diferențele între citate și preluări ilicite de texte.) De aceea este necesară evaluarea acestor rezultate preliminare de către specialiști ai domeniului respectiv, care pot judeca felul în care lucrarea respectă normele specifice de conduită a citării. Chiar dacă nu pot înlocui evaluarea umană, mijloacele computerizate fac munca de detectare a plagiatului mai ușoară și mai precisă.

Indicii sesizabile prin vigilența specialistului

- Recunoașterea unei surse necitate;
- Incompatibilitatea lucrării cu nivelul de competență profesională și lingvistică a autorului lucrării;
- Schimbările de „voce”, registru discursiv, stil ori abordare pe parcursul aceleiași lucrări;
- Lucrarea nu respectă tematica, obiectivele, metodologia și structura convenite ori anunțate;

- Similarități între textele unor autori diferiți la nivelul idiosincrasiilor, excentricității ori greșelilor atipice;
- Căutarea personalizată prin *search engines* a unor frazări particulare, inedite ori stranii;
- Verificarea directă, față în față cu autorul, a gradului de familiarizare cu ideile, noțiunile și informațiile vehiculate în textul suspect de plagiat;

4. PLAGIAT ȘI / SAU PROPRIETATE INTELECTUALĂ

Se produce, adesea, confuzia între Plagiat și încălcarea Dreptului de proprietate intelectuală. Cadrul legislativ și jurisprudențial evocă și consemnează situația complexă a acestui tip de drept, situație produsă și de modul în care este observată, consemnată, încadrată *proprietatea intelectuală*.

Plagiatul nu este numai o folosire ilicită a textului altcuiva. Este și o acțiune de apropriere (de luare în posesie în mod fraudulos), de certificare incorectă a propriei performanțe intelectuale, de obținere ilicită, incorectă a unor foloase (punctaj academic, acces la un post didactic superior, obținere de grant-uri), de edificare a prestigiului în sfera publică (cu foloase, uneori invizibile), de vătămare, de agresiune psihică (nu odată cei/cele care au fost plagiați și, din diverse motive, nu reacționează legal, suferă traume mergând până la autoexcluderea din corpul profesional, academic sau, mai rar, gesturi extreme).

O problemă inițială în anatomia plagiatului e *stabilirea calității de Autor* a textului în cauză. Al cui este textul? Noi suntem obișnuiți să creditâm, din start, ca Autor numele înscris pe un text. Nu mereu acest lucru e certificat și de aceea multe dintre cazurile de plagiat, mai complicate după apariția Internetului, au pus în lumină exact această problemă. Cum spune Michel Foucault („Ce este un autor?"), Autorul este subiectul *procesului de atribuire* a acestei calități. Raportul de atribuire stă la baza stabilirii calității de Autor, de "proprietar", și a încadrării sale în sistemul juridic din punctul de vedere al drepturilor sale de proprietate. Cazurile de malpraxis academic, astăzi, au ajuns să includă texte publicate cu pasaje plagiate cu/din autori inventați sau generate pe computer cu autori fictivi.

Pentru relația didactică, importantă este, dincolo de stabilirea calității de Autor, dincolo de "învățarea" regulilor citării corecte, înțelegerea de către Student a procesului prin care a fost creat acel element de cunoaștere reprezentat de ideea, pasajul, textul citat/preluat. Acest lucru e cu atât mai important în epoca proliferării interdisciplinarității, remixării, amestecării (*mash-up*), a preluărilor incerte de tip parafrază. Studenții au nevoie să înțeleagă Citarea și Plagiatul ca "literacy practices" (Valentine, 2006: 106, în Haviland, Mullin, 2009: 159), nu ca simple "reguli", "norme" academice.

Tipologia plagiatului include forme diverse de luare în posesie ilicită, incorectă a textului altcuiva. Studentul le cunoaște extrem de puțin. El trebuie prevenit în ce privește folosirea în scopuri de certificare a propriei performanțe academice.

Pe majoritatea site-urilor universităților există multe documente privind codurile de etică, procedurile și sancțiunile corespunzătoare, dar puțin despre citare și rolul ei în susținerea cunoașterii. Studenții vin în universitate foarte puțin echipați cu cunoștințe în domeniu.

Să mai observăm că Plagiatul este o caracteristică a culturii Euro-Americane bazate pe tipar, originalitate individuală și comodificarea ideilor în capitalism. Culturile asiatice includ foarte puțin acest lucru. (McLeod 2001: 42) Centrarea problematicii pe ideea de Autor este esențială pentru a înțelege de ce practicile contemporane de împrumutare proliferează și extind domeniul dreptului de proprietate intelectuală.

Dificultate: Complexitatea definirii faptei ("plagiat") și a făptuitorului ("plagiator") în raport cu consecințele reflectate de deciziile academice. Scuza că noțiunea de "plagiat" nu era definită și incriminată de Legea 206/2004 e înlăturată de prevederile, încă din 1956, ale Legii dreptului de autor (azi Legea 8/1996 cu modificările ulterioare).

Temă de reflecție: De ce un plagiat comis odată, pune o pecete morală (aproape) definitivă pe persoana plagiatorului? Ca și în cazul unui criminal, poți fi plagiator pentru totdeauna? Pe ce bază? Poți spune "fost plagiator" dacă persoana nu a repetat fapta?

a) <u>Ce este Proprietatea intelectuală?</u>

Inițial, termenul se referea la creațiile intelectuale din domeniile *tehnice*. Ulterior, el include și pe cele din *artă și literatură*. Cele mai cunoscute trei forme de proprietate intelectuală au fost înregistrate încă din Renaștere: copyright, patent, marcă.

Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale (OMPI)[14] definește proprietatea intelectuală astfel:

„Proprietatea intelectuală se referă la **creațiile minții**: povestiri, muzică, artă, cuvinte și semne, spectacole." Acestea sunt "vizibile" numai prin aducerea la cunoștință publică, fapt care permite, astfel, protecția Autorului și a creației sale.

Aceste creații, conform OMPI, sunt protejate de legi privind copyright-ul, patentele, brevetele, mărcile, competiția incorectă.

[14] OMPI își are originea în adoptarea Convențiilor de la Paris – 1883 și Berna – 1886, fundamentale pentru legislațiile naționale privind dreptul de autor. În forma actuală, OMPI datează din 1970.

Într-o accepție extinsă, „prin *proprietate intelectuală* înțelegem drepturile asupra creațiilor intelectuale din domeniile științific, literar și artistic, pe de o parte, și domeniul industrial, pe de altă parte, la care se adaugă drepturile asupra semnelor distinctive." (CIRCA 2013:11)

Una dintre dificultățile privind legiferarea proprietății în unele domenii privește lipsa suportului material al acesteia sau stabilirea calității de Autor.

Dificultate: Modul variabil de definire a Plagiatului în relație cu calitatea de Autor.

Temă de reflecție: Extinderea domeniului proprietății intelectuale are consecințe asupra definirii calității de Autor?

b) <u>Ce este Dreptul de proprietate intelectuală?</u>

Acest drept e prevăzut de legile privind proprietatea care permit creatorilor de opere să fie proprietarii acestora.

Drepturile de proprietate intelectuală, ca și celelalte drepturi de proprietate, îi permit creatorului sau proprietarului unei opere protejate prin dreptul de autor, al unei mărci, al unui brevet de invenție etc. să beneficieze de pe urma muncii sau investiției sale. Ele sunt prevăzute în Art.27 al Declarației Universale a Drepturilor Omului.[15]

Ca orice drept de proprietate și cel de proprietate intelectuală poate fi cumpărat, vândut sau subiect de acordare a licenței.

Principalele drepturi de proprietate intelectuală sunt: copyright-ul, patentele, mărcile înregistrate, drepturile de design, de baze de date.

Protejarea acestor drepturi permite punerea în valoare a potențialului creator, afirmarea sa și asigură corect dezvoltarea socio-economică. Într-o formulare practică, „Caracteristica comună care e în spatele fiecărei legi de proprietate intelectuală constă în a da proprietarilor dreptul de a-i împiedica pe alții să le ia creațiile."[16]

Proprietarul acestui drept este persoana în măsură să le comercializeze.

Copyright-ul protejează operele expresive (filme, muzică, literatură ș.a.). *Mărcile înregistrate* sunt mărcile puse pe bunuri pentru a le distinge de alte bunuri, prin identificarea producătorului sau distribuitorului. *Patentele* protejează invențiile.

[15] http://www.osim.ro/publicatii/editura/Brosuri/04 Ce%20este%20proprietatea%20intelectuala.pdf

[16] Mukhtar, Nasiru**,** *Journal of Politics and Law* 6, no. 2 (2013), (http://www.questia.com/read/1P3-3089447481/nature-and-scope-of-intellectual-property-law-an. Accesat 16.09.2017)

Dificultate: Domeniul drepturilor de proprietate prezintă zone încă instabile în epoca digitală.

Temă de reflecție: Când este comis un act de plagiat în Cercetare, legislația academică asigură satisfăcător baza deciziilor Comisiilor de etică și de Etică a Cercetării ale universităților din România? Ce lipsește, ce este inadecvat, ce este greșit? Cum trebuie evaluat impactul în comunitatea academică?

Exemplificare de caz

Autorul X predă un articol revistei de specialitate spre publicare. Semnează cu această ocazie declarația că deține dreptul de autor. Articolul apare. Revista primește o sesizare din partea autorului Y, care susține că articolul preia, fără acordul său, pasaje extinse, necitate, dintr-o cercetare, publicată, la care lucraseră amândoi. E un plagiat? E o încălcare a dreptului de autor? E fals în declarații? A fost lezat dreptul de proprietate intelectuală? Răspuns: da, la toate întrebările.

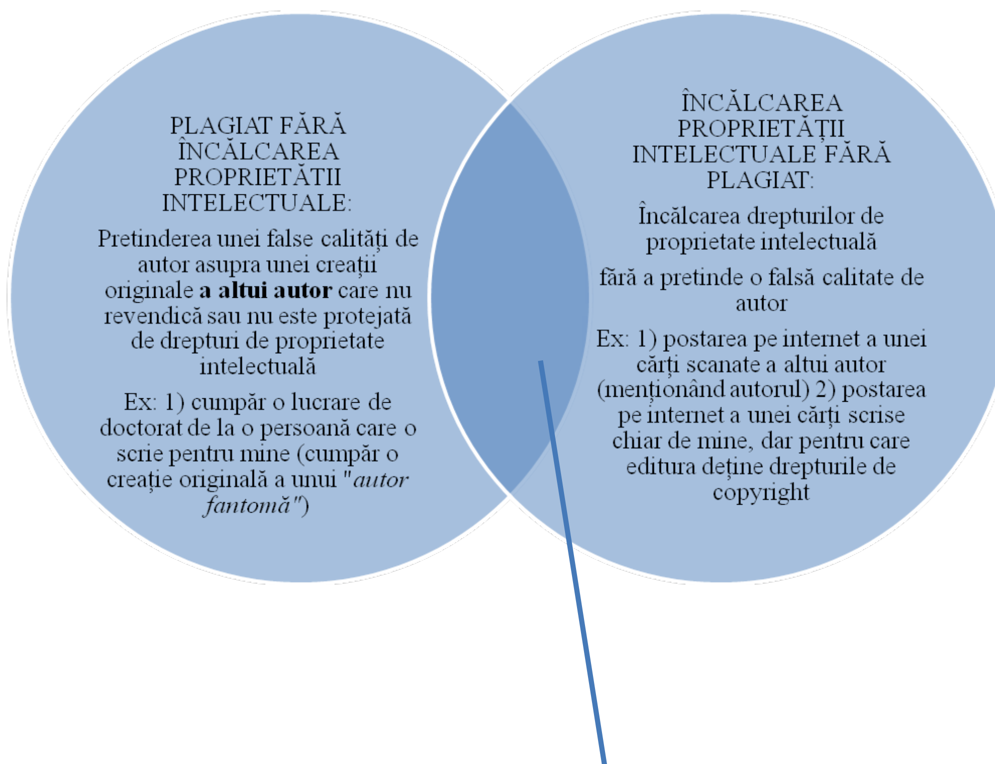
Încălcarea drepturilor de autor

Dacă sunt preluate identic texte sau fragmente de text din una sau din mai multe opere aparținând aceluiași autor sau unor autori diferiți, în modalitatea copy-paste, dar *cu menționarea faptului preluării, prin delimitarea clară a textului preluat de textul care constituie o creație intelectuală proprie și cu indicarea operei-sursă*, nu poate fi săvârșită fapta de plagiat, dar poate fi săvârșită fapta de încălcare a dreptului de autor, dacă nu sunt respectate dispozițiile art. 33 privind condițiile de utilizare a unei opere aduse anterior la cunoștința publicului, fără consimțământul prealabil al autorului și fără plata unei remunerații.

În acest caz, așadar, **nu este plagiat, dar se săvârşeşte fapta de contrafacere a dreptului de autor** (v. FLOREA 2016).

Dreptul de autor conferă titularului „dreptul patrimonial exclusiv de a decide dacă, în ce mod şi când va fi utilizată opera sa, inclusiv de a consimţi la utilizarea operei de către alţii'' (art. 12 din Legea nr. 8/1996).

Comparație:

PLAGIAT SIMULTAN CU ÎNCĂLCAREA PROPRIETĂȚII INTELECTUALE:
Pretinderea calității de autor asupra unei creații originale a unui **alt autor,** protejată de drepturi de proprietate intelectuală
De exemplu: includerea într-o carte semnată de mine a unor idei, metode sau formulări originale dintr-o carte a altui autor (I. Ionescu), pentru care Editura SRL are drepturi de proprietate intelectuală. Prin difuzarea cărții mele, am încălcat atât calitatea morală de autor a lui I. Ionescu, cât și drepturile de proprietate cumpărate anterior de Editura SRL de la I. Ionescu.

BIBLIOGRAFIE

1. ALLEA. (2017). *The European Code of Conduct for Research Integrity* (ALLEA Ed.). Berlin: ALL European Academies.
2. BABBIE, E. R. (2015). *The practice of social research*: Nelson Education.
3. CARROLL, J. *A handbook for deterring plagiarism in higher education*. Oxford: OCSLD, 2007.
4. CIRCA, Adrian (2013). *Protecția drepturilor intelectuale. Actualități și perspective*. Universul juridic, București
5. FLOREA Simona, „Plagiatul și încălcarea drepturilor de autor", juridice.ro, 20 septembrie 2016 https://www.juridice.ro/467536/plagiatul-si-incalcarea-drepturilor-de-autor.html (autoarea își exprimă puncte de vedere argumentate pe legislația specifică, face propriile interpretări, dar, corect, adesea citează și punctele de vedere contrare)
6. FLORESCU, Marian. „Plagiatul. Scurte considerații". https://www.luju.ro/static/files/2012/iulie_2012/22/Plagiatul._Scurte_consideraii.pdf
7. FLOWERDEW, J., & LI, Y. (2007). ”Plagiarism and second language writing in an electronic age". *Annual Review of Applied Linguistics, 27*, 161-183.
8. HARVEY, G. (2008). *Writing with Sources. A guide for students. 2nd.* Indianapolis, Ind: Hackett Pub. Co.
9. HAVILAND, Carol Peterson, MULLIN, Joan A. (2009). *Who Owns This Text?* Plagiarism, Authorship, and Disciplinary Cultures, Utah University Press (citatul e din Valentine, Karen. 2006. "Plagiarism as literacy practice: Recognizing and rethinking ethical binaries". *College Composition and Communication* 58 (1): 89–109.)
10. MAURER, Hermann, F. Kappe, Bilal Zaka. ”Plagiarism – A Survey." *Journal of Universal Computer Science*, vol. 12, no. 8 (2006), 1050-1084.
11. MUKHTAR, Nasiru, *Journal of Politics and Law* 6, no. 2 (2013), (http://www.questia.com/read/1P3-3089447481/nature-and-scope-of-intellectual-property-law-an. Accesat 16.09.2017)
12. SANDU, Dumitru. (2016). Plagiat masiv, intenționat, cu complicități multiple. *Contributors.ro* (http://www.contributors.ro/administratie/educatie/plagiat-masiv-intenționat-cu-complicitați-multiple/ , consultat septembrie 2017).
13. SEUCAN, Andreea Pavel (2015). *Drepturile morale și drepturile patrimoniale de autor*, ed. a II-a rev., Universul juridic, București
14. ȘERCAN, E. (2015). TOBĂ DE CARTE. 250 de pagini din teza de doctorat a ministrului de Interne, Petre Tobă, sunt copiate din alte lucrări. *Press One* (https://pressone.ro/toba-de-carte-250-de-pagini-din-teza-de-doctorat-a-ministrului-de-interne-petre-toba-sunt-copiate-din-alte-lucrari/, consultat septembrie 2017) (v. și ȘERCAN 2017, *Fabrica de doctorate* sau Cum se surpă fundamentele unei nații. București: Humanitas)
15. *Harvard College Handbook for Students*. Faculty of Arts and Sciences. University of Harvard.
16. ”Plagiarism ". *Academic Integrity at MIT. A Handbook for Students*. Massachussets Institute of Technology. https://integrity.mit.edu/handbook/what-plagiarism.
17. ”Plagiarism". Hixon Writing Center, Caltech (California Institute of Technology). https://www.writing.caltech.edu/plagiarism
18. ”Plagiarism". University of Cambridge. http://www.plagiarism.admin.cam.ac.uk/
19. ”What Is Plagiarism?" Office of Community Standards. Student Affairs. University of Stanford. https://communitystandards.stanford.edu/student-conduct-process/honor-code-and-fundamental-standard/additional-resources/what-plagiarism
20. „Ghid împotriva plagiatului". Centrul de Cercetare în Etică Aplicată. Facultatea de Filozofie, UB. http://www.unibuc.ro/depts/limbi/literaturi_orientale/docs/2014/oct/16_09_46_47Ghid_impotriva_plagiatului.pdf

21. „Ghid împotriva plagiatului”. Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării, UB. http://www.fjsc.unibuc.ro/home/doctorat/ghid-impotriva-plagiatului
22. „Regulament privind activitatea profesională a studenţilor din facultatea de limbi şi literaturi străine”, Art. 24-28 și Anexa 1. FLLS, UB. http://lls.unibuc.ro/wp-content/uploads/2014/01/Regulament-privind-activitatea-profesionala-a-studentilor.pdf
23. ”Study Skills and Training. Plagiarism”. University of Oxford. https://www.ox.ac.uk/students/academic/guidance/skills/plagiarism?wssl=1
24. HG nr. 681/2011 privind aprobarea Codului studiilor universitare de doctorat (modificată și completată prin HG nr. 134/2016)
25. Legea nr. 206/2004 privind buna conduită în cercetarea ştiinţifică, dezvoltarea tehnologică şi inovare
26. Legea nr. 319/2003 privind Statutul personalului de cercetare-dezvoltare

Pentru cazuistica din diverse domenii referitoare la Plagiat, v. PlagiarismToday.com şi articolele lui Jonathan Bailey.

10. AUTOPLAGIATUL

Prof. Dr. Cosima Rughiniș

Conceptul de „auto-plagiat" stârnește controverse deoarece auto-plagiatul este semnificativ diferit de plagiat. O trăsătură esențială a plagiatului constă în însușirea contribuțiilor originale ale **altor autori** (Rughiniș 2015). Așadar, ce înseamnă auto-plagiatul, cum putem să „furăm" propriile contribuții originale?

Cheia înțelegerii auto-plagiatului stă tocmai în conceptul de originalitate. Autoplagiatul apare atunci când **pretindem că o contribuție a noastră este originală, dar de fapt ea nu este – deoarece tot noi am publicat-o anterior, în altă lucrare**. Deși autorul este același, în prima lucrare contribuția era originală, iar în cea de-a doua, este auto-plagiată, redundantă, repetitivă – deci **nu mai este originală**.

Problema auto-plagiatului este importantă deoarece în multe domenii **indivizii primesc recompense pe baza numărului de contribuții originale dovedite**. Astfel, o studentă primește o diplomă de licență ca urmare a absolvirii studiilor de licență și a finalizării unei teze de licență. Dacă studenta va preda propria teză de licență (sau părți din aceasta) și sub forma unei teze de dizertație, ea va primi o diplomă de studii masterale în temeiul aceleiași lucrări. Astfel, ea va fi de două ori recompensată pentru aceeași muncă. Această **dublă recompensă** înșeală încrederea comisiei și a publicului ce îi va judeca abilitățile pe baza diplomei, fiind și incorectă pentru colegii și colegele care au realizat o teză originală de dizertație.

De asemenea, dacă o persoană promovează în ierarhia științifică pe baza unor publicații ce repetă contribuții deja publicate anterior, tot de el/ea, beneficiile suplimentare pe care le obține conform noii poziții (autoritate, recompense financiare) se bazează pe o înșelătorie. Cei înșelați sunt evaluatorii, cei care au decis meritele candidatului, dar și contra-candidații care s-au prezentat doar cu contribuțiile lor originale reale, fără să le repete.

Auto-plagiatul reprezintă deci **o re-utilizare nelegitimă a propriilor contribuții științifice**. Există și cazuri în care autorii pot reutiliza legitim fragmente din creațiile lor anterioare – de regulă, precizând explicit unde au mai fost publicate. De exemplu, anumite descrieri ale metodei de cercetare se pot regăsi în articole ce raportează rezultate diferite ale unor studii proprii bazate pe aceeași metodă, indicând faptul că metoda a fost publicată și anterior. Un articol apărut

într-o revistă poate fi republicat într-un volum, cu mențiunea clară a primei apariții. Cheia re-utilizării legitime constă în faptul că nu conduce la o inflație artificială a meritelor autorului privind contribuțiile originale, deoarece este menționată publicarea originală și, eventual, deoarece contribuțiile originale din a doua lucrare necesită și justifică reproducerea anumitor precizări metodologice, tehnice etc. din lucrarea inițială.

Conform legislației actuale în vigoare, **autoplagiatul** este definit ca „expunerea într-o operă scrisă sau o comunicare orală, inclusiv în format electronic, a unor texte, expresii, demonstraţii, date, ipoteze, teorii, rezultate ori metode ştiinţifice extrase din opere scrise, inclusiv în format electronic, ale aceluiaşi sau aceloraşi autori, fără a menţiona acest lucru şi fără a face trimitere la sursele originale" (L 206/2004, Art.4e).

Lin (2015) oferă o discuție succintă și utilă privind autoplagiatul. Lin observă că **există feluri în care putem refolosi justificat creațiile noastre anterioare** – de exemplu, dacă le adaptăm pentru o nouă audiență, dacă publicăm o traducere în altă limbă, dacă pornim de la ce am scris anterior pentru a reinterpreta sau comenta propriile noastre contribuții, dacă dăm exemple din ce am scris înainte într-o lucrare nouă. Desigur, trebuie să fie clar în aceste cazuri că refolosim creațiile noastre anterioare. De asemenea, observă Lin, dacă am acordat drepturile de proprietate intelectuală/copyright pentru publicația noastră anterioară unei terțe părți (o editură, de exemplu), **avem nevoie de acordul deținătorului de copyright pentru a reproduce, traduce sau modifica părți din ea, chiar dacă noi am scris-o**. Fără acordul deținătorului de copyright, vom încălca proprietatea intelectuală a acestuia.

Olaru (2012) discută în detaliu dezbaterea privind auto-plagiatul și formulează un ideal al cercetării științifice ce poate funcționa ca reper pentru orice autor: „Orice contribuție științifică trebuie să fie originală, altfel spus, să fie o creație proprie a autorului, să respecte standardele curente în domeniu, **să fie ușor de identificat pe fondul contribuțiilor trecute**, să fie astfel concepută încât să permită o **evaluare prin contrast cu contribuțiile existente**, să declare **toate sursele utilizate** și, pe cât posibil, să aducă un element de noutate." (subl.n.). Elementele subliniate sunt cele în special relevante pentru înțelegerea auto-plagiatului. Dat fiind că autoplagiatul nu este un furt de la un alt autor, așa cum este plagiatul, Olaru observă: „Desigur, autoplagiatul nu poate fi considerat un furt în sensul în care este plagiatul. Dar tot o înșelătorie este, un furt de încredere. Un abuz la adresa cititorului și a comunității științifice" (*ibid.*).

BIBLIOGRAFIE

1. BRETAG, Tracey și Mahmud, Saadia, 2009. ”Self-Plagiarism or Appropriate Textual Re-use?”. În *Journal of Academic Ethics*, 7:193-205.
2. LIN, Nancy, 2015. *Copying Yourself: How to Avoid Self-Plagiarism*. Disponibil online la http://www.diy author.com/avoid-self-plagiarism/
3. OLARU, Bogdan (2012). Ideologia redundanței sau despre autoplagiat. Să ducem dezbaterea un pas mai departe. *Contributors.ro,* disponibil online la http://www.contributors.ro/cultura/ideologia-redundan%C8%9Bei/
4. RUGHINIȘ, Cosima (2015). Plagiatul: metafore, confuzii și drame. *Contributors.ro*, disponibil online la http://www.contributors.ro/editorial/plagiatul-metafore-confuzii-%C8%99i-drame/

11. MIJLOACE ELECTRONICE DE VERIFICARE A LUCRĂRILOR: AVANTAJE, LIMITE, APLICAȚIE PRACTICĂ

Prof. Dr. Mirela-Luminița Murgescu

"These tools are like a hammer or a scalpel. Whether using them is helpful or hurtful depends on the care and discretion with which they're used." (Tom Dee, http://www.npr.org/sections/ed/2014/08/25/340112848/turnitin-and-the-high-tech-plagiarism-debate)

(http://www.npr.org/sections/ed/2014/08/25/340112848/turnitin-and-the-high-tech-plagiarism-debate)

Obiective:

1. Cursul va prezenta câteva dintre programele folosite pentru detectarea similitudinilor, caracteristicile acestora și rolul factorului uman în evaluarea semnificației similitudinilor detectate electronic.
2. Vor fi discutate limitele programelor existente de detectare a similitudinilor, în contextul tentației publice de a fetișiza rezultatele cantitative ale diverselor verificări electronice antiplagiat.
3. Se va evidenția rolul profilactic al utilizării de către instituțiile de învățământ superior a programelor de detectare a similitudinilor, care reprezintă nu doar o formă de control, ci și o formă de educație în spiritul rigorii și probității intelectuale și academice.

Context

În societatea contemporană expansiunea Internetului a determinat o migrare tot mai mare a documentării pentru cercetare în zona digitală. Posibilitățile de informare rapidă, aceesibilitatea și mai ales accesul facil la o cantitate de informații suficient de abundentă pentru a permite realizarea unor documentări sau studii reprezintă însă o armă cu două tăișuri, fiind pe de o parte un ajutor în asigurarea accesului la o serie de surse altfel dificil de accesat, o posibilitate de informare rapidă, globală, dar pe de altă parte o scurtătură nefericită, care uneori poate descalifica academic pe utilizator.

Tentația înșelăciunii, a trișatului prin copiere și plagiat este amplificată de ușurința tehnică a preluării unor texte și/sau informații din mediul online. Pe de altă parte, tehnologia informației face ca acest tip de preluare să fie relativ ușor detectabil.

Programele de depistare a plagiatului au început să fie folosite în mod coerent din 2001, când la University of Virginia profesorul de fizică Louis A. Bloomfield a dezvoltat un program de computer prin care a re-evaluat lucrările a peste 1500 de studenți și a constatat un număr foarte mare de similitudini de texte, care puneau problema unor încălcări masive ale principiilor academice (Stappenbelt, Rowles, 2009, 2). Pentru scandalul și dezbaterile declanșate în mediul universitar, a se vedea http://www.nytimes.com/2001/05/10/us/u-of-virginia-hit-by-scandal-over-cheating.html și https://archives.nbclearn.com/portal/site/k-12/flatview?cuecard=2180 – interviu cu profesorul Bloomfield).

De atunci procedeul s-a extins, diverse firme au dezvoltat programe tot mai complexe de depistare a similitudinilor (Stevens, 2016), iar utilizarea acestor programe a devenit nu doar un instrument de constatare ex-post a încălcărilor deontologice, ci și de prevenție a acestora.

În România utilizarea acestor programe a fost sporadică inițial, și s-a extins considerabil după declanșarea discuțiilor publice despre doctoratele plagiate de politicieni (2012). Universitatea din București a introdus mai întâi verificarea în caz de suspiciune a tezelor de doctorat și a altor texte, iar din 2014 controlul preventiv prin verificarea unui număr de lucrări selectate aleator dintre tezele depuse. În 2016, când Ministerul Educației a promovat o politică sistemică de verificare a tezelor de doctorat, analiza a evidențiat faptul că cea mai mare parte a universităților foloseau deja – în măsuri diferite – programe electronice de detectare a similitudinilor. După o verificare tehnică a funcționalității programelor deja folosite de universități, prin ordinul nr.3485 din 24 martie 2016 a fost recunoscută folosirea următoarelor programe:

- iThenticate (Turnitin)
- Plagiarism detector + PDAS (Plagiarism Detector Accumulator Server)
- Safe Assign
- SEMPLAG
- Sistemantiplagiat.ro

Prin același ordin s-a stabilit că lista programelor electronice poate fi completată, cu condiția ca programele pentru identificarea similitudinilor textuale „să îndeplinească următoarele cerințe:

1) verificarea cu baze deținute de dezvoltator (abonamente pe care le are dezvoltatorul cu diverse reviste, jurnale, edituri, etc);
2) verificarea cu Internetul/web;
3) realizarea unei baze proprii și permiterea contrastării cu aceste documente ;
4) încărcarea si verificarea fișierelor în formate: *.doc, *.docx, *.pdf.;
5) recunoașterea caracterelor românești;
6) generarea unor rapoarte de analiză care să conțină:
   a. numele software-ului utilizat
   b. data la care a fost generat raportul
   c. fragmentele/zonele similare din documentul verificat marcate sugestiv, fie prin culoare și trimitere la link, fie încadrate într-un chenar și însoțite de linkul către sursa suspectă, fie prin afișarea comparativă a fragmentelor similare însoțite de numele sursei)" (*OMENCȘ, nr.3485/2016).*

Caracteristici și mod de utilizare

Dincolo de varietatea lor, programele de detectare a similitudinilor au câteva caracteristici comune:

- aceste programe nu detectează plagiatul și/sau încălcarea principiilor deontologiei academice în sine, ci similitudinile dintre textul supus verificării și alte texte stocate în baza de date și/sau accesibile online; rezultatul verificării este deci un raport care cuprinde lista similitudinilor, textele pasajelor identificate ca similare, sursa textelor similare, și diverse alte date sau marcaje care să ușureze vizualizarea și analiza umană subsecventă;
- în identificarea similitudinilor, aceste programe folosesc un algoritm reglabil, având la bază numărul de cuvinte identice; majoritatea programelor combină verificarea la două niveluri de similitudine, de exemplu șirurile de 5 cuvinte identice și șirurile de 25 cuvinte identice. Evident, mărimea șirurilor de cuvinte identice determină mărimea procentului de similitudine al unui text (cu cât este mai mic numărul de cuvinte care trebuie să fie identice, cu atât este mai mare procentul de similitudine indicat în raport);
- conținutul rapoartelor depinde în mare măsură de setările generale ale programului, setări care cuprind nu doar mărimea șirurilor de cuvinte identice care sunt luate în considerare, ci și faptul dacă în analiză sunt incluse notele de subsol sau listele de referințe bibliografice, textele între

ghilimele etc.; unele programe îngăduie reglarea setărilor de către oricare utilizator pentru o verificare anume, altele necesită drepturi de acces electronic speciale pentru a schimba setările;

- pe lângă identitatea deplină a șirurilor de cuvinte, unele programe semnalează și situațiile în care anumite texte cuprind reformulări minore și/sau alterări ale ordinii cuvintelor.

Rapoartele de similitudine nu stabilesc ele însele dacă un text este plagiat și nici dacă este original. Pentru un asemenea verdict este nevoie de analiza calitativă a factorului uman, mai concret a profesorului care verifică lucrarea cu ajutorul acestor programe și rapoarte.

> "Should you trust plagiarism detection software? In my view, no – we should never treat an automated plagiarism report as definitive evidence, whether positive (as proof of plagiarism) or negative (as proof of innocence.) These tools are useful for rapidly *screening* texts to raise red flags, but once a suspicion is raised, only old-fashioned manual checking can determine originality or otherwise"
>
> (http://blogs.discovermagazine.com/neuroskeptic/2014/04/17/how-fool-plagiarism-dete ctor/).
>
> „It is important to note that these systems serve only as an indication of where plagiarism may be happening, by flagging those submissions that show a high percentage of matching text with online sources. Although increasingly sophisticated, no software exists that can distinguish whether a student is being academically dishonest or not. This judgement remains with teachers and is based on their subject expertise, previous experience and knowledge of their students" (Ledwith, Rísquez, 2008, 372).

Mai concret, un procentaj mare de similitudine în raport nu înseamnă că textul este neapărat plagiat, după cum nici un procentaj 0 de similitudine nu garantează neapărat originalitatea textului. Este de datoria profesorului să analizeze raportul de similitudini în detaliu, decizând în fiecare dintre situații dacă similitudinea reflectă un plagiat sau dacă ea este legitimă (caz în care unele programe îngăduie excluderea dintr-o formă editată a raportului). Iată unele situații în care analiza umană conduce la exonerarea de suspiciune a unor similitudini:

- pasajul indicat ca similar este un citat, marcat cu ghilimele și care are trimitere conform regulilor de citare recunoscute;
- textul indicat de raport este similar cu un alt text al aceluiași autor, postat anterior, dar în lucrarea verificată este menționată explicit existența publicației anterioare;
- textul similar semnalat în raport a fost postat online ulterior redactării textului verificat;

- pasajul indicat ca similar este de fapt o sintagmă uzuală (la o setare pentru identificarea șirurilor de 5 cuvinte identice aceasta poate indica și expresii uzuale de tipul „și pe de altă parte”, și denumiri de instituții precum „Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare”) sau o afirmație care exprimă un adevăr general, greu sau imposibil de formulat într-un mod care să excludă similitudinea cu alți utilizatori (de exemplu, „Primul Război Mondial a avut loc în anii 1914-1918”).

După eliminarea tuturor situațiilor în care verificatorul uman a constatat că similitudinea are motive legitime, rămân un număr de pasaje pentru care similitudinea nu se justifică. În aceste situații, profesorul este cel care trebuie să aprecieze, eventual prin confruntarea autorului textului, dacă similitudinile respective reprezintă neglijențe de citare corectabile, sau reflectă un mod de lucru sistematic şi/sau intenția de fraudă academică.

Limitele programelor de verificare electronică

Unele dintre aceste limite au devenit evidente și la enumerarea caracteristicilor programelor electronice de detectare a similitudinilor. Altele sunt:

- nu pot identifica preluările din texte care nu sunt accesibile pe Internet sau în bazele de date accesibile; performanța diferitelor programe depinde deci de mărimea bazelor de date la care au acces (din acest punct de vedere, Turnitin este lider mondial - Birkić, Celjak, Cundeković, Rako, 2016, 11);
- nu pot depista preluările din texte redactate în alte limbi; până acum, dintre programele folosite în România, doar SEMPLAG cuprinde posibilitatea de a identifica și traducerile din engleză în română;
- identifică doar similitudinile textuale, nu și preluările de figuri (grafice, scheme, hărți, imagini etc.);
- nu indică întotdeauna sursa primară a preluării; de exemplu, dacă doi autori au plagiat un text care nu este accesibil online (de exemplu, o carte publicată în 1952), atunci se indică similitudinea cu textul similar care a fost primul postat online, și nu cu sursa comună a plagiatului;
- au performanțe relativ slabe în identificarea parafrazărilor;
- unele programe nu îngăduie verificarea unitară a unor texte mari, solicitând divizarea acestora și emițând rapoarte separate pentru fiecare parte.

La capitolul limite se cuvine să avem în vedere și vulnerabilitățile specifice programelor electronice (virusare, căderi de tensiune etc.), obiecțiile legale la stocarea textelor în bazele de date folosite pentru confruntarea lucrărilor verificate, costurile considerabile care pot descuraja folosirea de către instituții cu resurse financiare limitate, precum și faptul că analiza umană a rapoartelor de similitudine necesită un training și timp din partea verificatorilor.

Potențialul educativ

Recomandarea specialiștilor este aceea de a se folosi aceste programe nu doar în scopul depistării plagiatelor și pedepsirii autorilor acestora, ci mai ales ca instrument pedagogic și didactic capabil să dezvolte comportamente de onestitate și integritate academică prin discutarea cu studenții a textelor și a rezultatelor rapoartelor de similitudine.

„However, this does not necessarily imply that academic integrity values were developed in the process. Indeed, students could be more alert just because of fears of being caught at fault. The use of anti-plagiarism software *per se* may involve a risk of reinforcing expectations of control, instead of interiorization of academic values. This and similar tools may be a useful resource for educators, but one to be used in combination with a sound pedagogical design. The possibilities for using the software in ways that are not controlling, positive and proactive are numerous: for example, by allowing students to see their own originality reports, and, with the help of a tutor or mentor, helping them to improve their writing and referencing skills, and express themselves in their own voice. Other suggestions for best practice in the use of a tool like Turnitin which emerged from our experience throughout this study include:

● To notify students in advance that the software will be used, and explain the reason why this is the case. Information should be reinforced both in the syllabus and verbally during the semester.

● To advise students to independently submit their papers, provide some training in doing so, organize an initial trial submission and give effective ongoing support.

● To develop, communicate and abide by an academic integrity policy that includes a definition, conduct guidelines and disciplinary process. The efficacy of such policy statements on changing the views of students on the matter has been supported by previous research (Brown and Howell 2001), and highlights the importance that students are very clear about what constitutes plagiarism.

● To allow students to resubmit their work when a high percentage of matching text has been identified, in order to promote the use of anti-plagiarism software as a learning tool rather than a controlling device."
(Ledwith, Rísquez, 2008, 382).

Experiența multor universități a evidențiat faptul că discutarea cu studenții a modului de funcționare a programelor de verificare electronică și a rezultatelor verificării contribuie atât la conștientizarea necesității de a respecta deontologia academică și regulile de citare, cât și la consolidarea abilităților lor analitice. Faptul că uneori această deschidere poate conduce la perfecționarea unor tehnici de „păcălire" a programelor de similitudine trebuie considerat un efect secundar nedorit, dar care nu anulează efectele educative pozitive ale folosirii sistematice a programelor de verificare electronică a originalității textelor.

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

1. TRACEY Ann Bretag (ed.), *Handbook of Academic Integrity*, Singapore: Springer Verlag, 2016, 1132 p.
2. WENDY Sutherland-Smith, *Plagiarism, the Internet and student learning: Improving academic integrity*. New York: Routledge, 2008.

LEGISLAȚIE

OMENCŞ nr.3485 din 24 martie 2016 privind lista programelor recunoscute de Consiliul Naţional de Atestare a Titlurilor, Diplomelor şi Certificatelor Universitare şi utilizate la nivelul instituţiilor de învăţământ superior organizatoare de studii universitare de doctorat şi al Academiei Române, în vederea stabilirii gradului de similitudine pentru lucrările ştiinţifice, „Monitorul Oficial", nr. 248 / 4 aprilie 2016. Accesibil online la http://www.cnatdcu.ro/documente-de-infiintare/

BIBLIOGRAFIE SPECIALĂ

1 ASIM M. El Tahir Ali, Hussam M. Dahwa Abdulla, Václav Snášel, *Overview and Comparison of Plagiarism Detection Tools*, în V. Snášel, J. Pokorný, K. Richta (Eds.): *DATESO 2011. Databases, Texts, Specifications, Objects 2011. Proceedings of the Dateso 2011 Annual International Workshop on DAtabases, TExts, Specifications and Objects, Pisek, Czech Republic, April 20, 2011*, pp. 161-172. Accesibil online la http://www.cs.v sb.cz/dateso/2011/

2. BIRKIĆ Tamara, Draženko Celjak, Marko Cundeković, Sabina Rako, *REPORT. Analysis of Software for Plagiarism Detection in Science and Education*, Zagreb, University of Zagreb – University Computing Centre, 2016. Accesibil online la http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.hr

3. LEDWITH Ann, Angélica Rísquez, Using anti-plagiarism software to promote academic honesty in the context of peer reviewed assignments, *Studies in Higher Education*, Vol. 33, No. 4, August 2008, p. 371-384)

4. MAHMOUD Nadim Nahas, Survey and Comparison between Plagiarism Detection Tools. *American Journal of Data Mining and Knowledge Discovery.* Vol. 2, No. 2, 2017, pp. 50-53. doi: 10.11648/j.ajdmkd.20170202.12
5. SHANMUGASUNDARAM Hariharan, Automatic Plagiarism Detection Using Similarity Analysis. *The International Arab Journal of Information Technology,* Vol. 9, No. 4, July 2012, pp. 322-326.
6. STAPPENBELT Brad, Chris Rowles, *The effectiveness of plagiarism detection software as a learning tool in academic writing education ,* 4th Asia Pacific Conference on Educational Integrity (4APCEI) 28–30 September 2009 University of Wollongong NSW Australia Refereed Paper).
7. STEVENS Angie, *A Short-List of Digital Plagiarism Detection Sites*, text postat în ziua de 5 aprilie 2016 online la http://www.profweb.ca/en/publications/articles/a-short-list-of-digital-plagiarism-detection-sites#comments
8. TRACEY Bretag, Saadia Mahmud, A model for determining student plagiarism: Electronic detection and academic judgement, *Journal of University Teaching & Learning Practice*, 6 (1), 2009. Available at: http://ro.uow.edu.au/jutlp/vol6/iss1/6
9. http://www.profweb.ca/en/publications/featured-reports/plagiarism-and-other-types-of-electronic-cheating
10. https://sites.google.com/site/empirestatecollegeprojects/turnitin/anti-plagiarism-software-pros-and-cons

Tiparul s-a executat sub cda 4374/2018
la Tipografia Editurii Universității din București